

sponso. Diligenter illi singula ipsius et notata sunt, et recogitata sunt, quæ tam in promptu sunt. Trahunt singula affectum ejus, quæ memoriæ tam tenaciter hærent. Color, caput, comæ, oculi, genæ, labia, manus, venter, crura, pes, guttur, omnia hæc figurate describuntur in laude sponsi. Et quasi in clausula et brevi capitulo totum concludens, *Totus, inquit, desiderabilis* : utque in his amoris sui parata alimenta edoceat, *Talis est, ait, dilectus, meus, et ipse est amicus meus*. Videte in his omnibus doctrinam sponsæ, videte devotionem, videte diligentiam, vel quærendo dilectum, vel instruendo filias, vel recolendo laudes ipsius. Obnixè adjurat, parate respondet, figurat ornate, distincte partitur, succincte pertransit, summam stringit, et nescio an sufficienter exprimit. Scio quidem quod affectuose concludit : *Talis est dilectus meus, et ipse est amicus meus*. Laudum istarum magnus ambitus, et magnus plane amor laudantis.

2. Jam singulos laudis hujus articulos revolvamus. *Dilectus meus candidus et rubicundus, electus ex milibus*. Singularis mistura est colorum, qui in sola persona Domini Jesu operatione divina convenerunt in unum, nec sic ut sint unus, sed ut sint in uno. O gratus sponso et amabilis valde in quo generatio divina candet, et rubet humana! Ipse est enim candor lucis æternæ (*Sap. vii, 26*) : ipse, etsi non ex sanguinibus, neque ex voluntate carnis, neque ex voluntate viri, de sanguine tamen Matris natus est, et nihil in eo ruboris illius de quo ait Isaias : *Si fuerint peccata vestra rubra sicut vermiculus, velut lana alba erunt* (*Isa. i, 18*). Non sibi conveniunt, non se patiuntur lanæ albedo, et rubor vermiculi. Alius est quidam rubor, qui invenitur simul cum

A candore in vestimento Jesu. *Quare, inquit Isaias, rubrum est vestimentum tuum?* (*Isai. LXIII, 2*). Vestimentum Domini Jesu natura virginæ generationis, candens munditia et innocentia sanctitatis, multo decentius colore passionis voluntariæ in credentium rubet affectibus. Qualis rubor, qui dealbandi non caret affectu? *Laverunt, inquit, stolas suas, et candidas fecerunt in sanguine Agni* (*Apoc. vii, 14*).

3. Rubor hic in Jesu meo candorem invenit non fecit : in nobis facit, non invenit. Rubor hic cruentæ nativitatæ et propriæ iniquitatæ superinductus colore, ruborem ejus in candorem convertit, fide corda mundans. Justificati enim sumus per fidem in sanguine Jesu. Bene tibi rubet pro te cruor effusus, si in animo tuo vicissitudinis accendit affectum. Bene tibi rubet, si tibi rutilat in effuso sanguine pro te nimia charitas Dei. Sic enim dilexit sponsam suam Jesus, ut lavaret eam in sanguine suo. Flamma est charitas, hæc mihi Dominum Jesum rubicundum facit. In eo mihi et veritas candet et rubet charitas. *Dilectus, inquit, meus candidus et rubicundus*. Quidni candidus? Deus enim lux est, et in eo tenebræ non sunt ullæ. Quidni rubicundus? Deus enim ignis est, et ipse ignem venit mittere in terram. Si tibi ministrat intelligentiæ lucem, candidus est tibi : sed si non animum accendit ad amorem, non eum sentis rubicundum. In se ipso utrumque est; sed tibi non est, nisi cum eorum in te sentis effectum. Si sponsa es, æmulare misturam gemini coloris hujus a sponso tuo, ut similiter candida et rubicunda sis, id est sincera et succensa, Nam ipse sicut serenandi, ita et succendendi vim habet. Qui approximat illi, approximat igni.

Finis sermonum Gilleberti abbatis in Cantica, quos morte similiter præventus absolvere non potuit.

EJUSDEM GILLEBERTI TRACTATUS ASCETICI.

TRACTATUS I

AD QUEMDAM R. (10) RELIGIOSUM

De contemplatione rerum celestium ad amicum scriptus.

1. Satisne protractum tibi videor sermonem tenuisse, et quod in superioribus decurtatum fuerat, supplere in isto? Nimius fortasse et in hac parte fuerim, et oneri tibi nunc sit nostra prolixitas, qui prius de brevitate causabar. Breves enim a me tibi dari non epistolas, sed clausulas verborum questus es, mi R., et, dum adhuc ordirentur. succi-

D sas : illud adjiciens perjucundum tibi fore, si amici raritatem colloquii pagina compensaret prolixior. Me autem occupationes causante tuas, fastidioque parcendum esse lectoris, tu de reliquo jubebas esse securum. Itaque, ut pro me fatear, nihil mihi jucundius hoc commercio, nihil suavius; dummodo ipsum sermonis habeamus materiam, quem amoris causam : si ipse sonet in ore, serenet in corde; intus parturiat, quod depromat foras. Denique et legis, *Si quis loquitur, quasi sermones Dei* (*I Petr. iv, 11*) : quasi a Deo datos, et quasi ad ipsum relatos. Ab ipso enim est gratia, penes ipsum causa, in ipso materia copiosa plane. Quis illam explicet? quis, ut

(10) Fortasse Rogerum, ad quem tractatus vi.

interim de essentia sileam, ejus loquatur beneficia, ejus et judicia? Nullus hic sermo nimius : nullus satis multus. *Exaltate*, inquit Scriptura, *Dominum quantum potestis; major est enim* (Eccli. XLIII, 33). Dives sane materia, dulce negotium. Quid enim dulcius? quid hac occupatione gratius, quæ sola fruitionis angelicæ et futuræ conversationis superinduit et vestit imaginem? *Bonum est*, inquit Psalmus, *confiteri Domino, et psallere nomini tuo, Altissime. Quia delectasti me in factura tua, et in operibus manuum tuarum exultabo* (Psal. xci, 2, 5). Si sic delectat, sic lætificat magnificentia tua, Domine, essentia quid faciet? si complaces in operibus tuis, in te ipso qualis nobis eris?

2 Felices qui id prælibare possunt : vacare et videre quam suavis est Dominus! Heu me! quod non in hoc ipsum libere labuntur tempora : quod distracto mordacibus curis animo, corrosus quodam modo et dimidiatus ad tam pium accedo spectaculum : quod de ejus jugitate cum propheta gloriari non licet : *Super speculam Domini ego sum stans jugiter per diem ; et super custodiam meam ego sum stans totis noctibus* (Isa. XXI, 8). Non illi in vacuum diffuebant tempora, imo non ipse vagabatur et volitabat cum tempore, qui tempora religata tenebat in sui custodia, vel in Domini specula illa expendens. Salubris quidem illa, sed ista suavior. Denique adverte illam nocti comparatam, istam diei. Quid enim ait Apostolus? *Nos autem revelata facie gloriam Domini speculantes, in eandem imaginem transformamur a claritate in claritatem* (II Cor. III, 18). Optimum plane immaculatum se custodire, nec conformari huic sæculo : sed longe præstantius futuro reformari, et transformari a claritate in claritatem. Huic speculationi instare, super speculam Domini stare est, et stare per diem. *Stans*, inquit, *jugiter per diem*. Quid ergo? non sunt infirmata genua tua, benedice propheta, a jugitate? non sunt infirmata a jejunio? Et quidem non jejunium, sed suavis est magis epulatio hujusmodi speculatio. Denique qui habitat in excelsis, panis ei datus est, aquæ ejus fideles sunt.

3. Quis dabit mihi pennas sicut columbæ, ut volare possim in tam fidam et fecundam stationem, ubi requies **166** est et refectio? Rarus mihi illo accessus, si tamen ullus. Rarus, sed forte et interruptus statim, et sicut umbra, cum declinat, ablati : donec iterum locustarum more subitum excutiar in saltum. Bonus quidem saltus, de quo legis in Psalmo : *Notum fac mihi, Domine, finem meum, et numerum dierum meorum quis est*. Denique et pro *Idithun*, id est, pro transiliente, hic psalmus inscribitur (Psal. XXXVIII, 5, 4). Transilierat cuncta quæ transeunt, ad ea quæ sunt et manent, mente transmigrans. Numerus ille sine numero, finis sine fine; finis miseriam exterminans, felicitatem non terminans. Finis enim legis Christus, ad justitiam omni credenti (Rom. x, 4); finis idem ipse fidei ad lætitiâ omni cernenti. Siquidem ipse Sapiencia attingens a fine usque ad finem fortiter, et dispo-

ans omnia suaviter (Sap. VIII, 4). A fine ad finem : a fide ad spem, attingens quasi via ; disponens, quasi vita. *Ego sum*, inquit, *via, et veritas, et vita* (Joan. XIV, 6). Via deducens, veritas docens, vita dulcescens. Hæc enim est vita æterna, ut cognoscant te verum Deum (Joan. XVII, 3). Cognitio hæc plena dulcedinis. *Adimplebis me lætitia cum vultu tuo : delectationes in dextera tua usque ad finem* (Psal. XV, 11). In hoc fine disponemur suaviter, quando ipse fuerit omnia in omnibus ; deletisque omnibus veteris hominis reliquiis, absorpta erit a vita mortalitas, a virtute infirmitas, a veritate cæcitas ; et carnalis concupiscentia ab abundantia spirituali.

4. Quæ quoniam sibi dum hic vivitur adversantur, pugnandum est fortiter, ut pausemus feliciter, et pugna vertatur in pacem, sicut scriptum est : *In pace in idipsum dormiam et requiescam* (Psal. IV, 9). O vera pax et plena pax, tanto magis vera, quanto minus varia ; tanto plenior, quanto perennior ! *Id ipsum* diversitatem excludit, pax adversitatem. *Non laborabunt frustra, nec generabunt in conturbatione* (Isa. LXV, 23). Quasi dicat : Non laborabunt sine fructu ; nec laborabunt ad fructum. Nullus hic sine labore fructus, sine fructu labor frequens. Cum operatus fueris terram, non dabit fructus suos (Gen. IV, 12). Modo parturimus et gemimus, tunc de partu gavisuri. Non meminit pressuræ mulier cum puerum peperit (Joan. XVI, 21) : peperit enim masculum, in quo imago est et gloria Dei. Sed quando fiet istud, quando adimplebitur quod legitur : *Scimus cum apparuerit, quod similes ei erimus, quia videbimus eum sicuti est?* (I Joan. III, 2.) Ad hanc visionem omnis creatura ingemiscit, suspirat, et parturit usque adhuc (Rom. VIII, 22). Ipsa est vere Sapiencia, divinam nos suaviter disponens ad imaginem, In multis nunc vexati, tunc in cunctis bene disponemur (Sap. III, 5) : non per vices temporum, non per gradus profectuum ; non de virtute in virtutem, nec de claritate in claritatem, sed simul et semel in omni virtute et omni veritate. An non hoc ipsum Isaias dicit : *Antequam parturiret, peperit ; antequam parturiret, peperit mascululum?* (Isai. LXVI, 7). Quæ est ista, quæ tanta cum festinatione, sine omni fatigatione peperit? Utique ipsa, de qua loquimur, Sapiencia, quæ dicit : *Ego mater pulchræ dilectionis et agnitionis* (Eccli. XXIV, 24). In hac parturitione nos ad plenum pariet, quando sine difficultate in æternitate veritatem contemplabimur ; charitati temperabimur. *Filioli mei, quos iterum parturio, donec formetur Christus in vobis*, ait Paulus (Galat. IV, 19). Ergo, nunc parturit Apostolus, tunc ipse Dominus pariet. *Si ego, qui cæteros parere facio, ipse non pariam? qui generationem præsto cæteris, sterilis ero; dicit Dominus?* (Isa. LXVI, 9.) Imo erimus omnes docibiles Dei, conformes ei.

5. Denique in hac conformitate de ejus visione nata, in **167** prolem renovamur masculinam :

siquidem vir imago est et gloria Dei. Unde non debet vir velare faciem suam (*I Cor.* xi, 7), id corporis prætendens habitu, quod tunc erit in spiritu, quando mentis revelata facie gloriam Domini specularis, in eandem transformabimur imaginem, absque proficiendi articulo, et deficiendi periculo. Hoc enim est quod admirando dicitur? *Quis audivit unquam tale? aut quis vidit huic simile? Si nata est gens semel, et si parturivit terra unadie; quoniam peperit Sion filios? (Isai. LXVI, 8.)* Vere enim Sion, quæ specula dicitur, in die parit, et in die una illa quæ in atriis Domini melior est super millia. De qua et Propheta alias: *Et erit dies una quæ nostra est Domino: non dies et nox. Et in tempore vespere lux erit. Quoniam quidem non occidet ultra sol tuus, neque luna minuatur; sed erit tibi Dominus in lucem sempiternam (Isa. LX, 19, 20).* Hæc est dies quæ nota est Domino: hæc est enim dies, Dominus. *Nemo novit Patrem nisi Filius, et cui voluerit revelare (Matth. xi, 27).* Ipsius revelatio etiam nos dies efficiet: similes ei erimus cum apparuerit. *Dies, inquit, formabuntur, et nemo in eis (Psal. CXXXVIII, 16);* eorum utique quibus dicitur: *Vos estis lux mundi (Matth. v. 14).* Habetis nunc propheticum sermonem, cui benefacitis attendentes quasi lucernæ, donec illucescat dies (*II Petr. 1, 19*). Jam quidem lucerna reconditur, cum Lucifer oritur. Evacuabitur enim sermo propheticus, evacuabitur apostolicus et sermo et sensus. *Ex parte, inquit, cognoscimus. Evacuabitur autem quod ex parte est, cum venerit quod perfectum est (I Cor. XIII, 9-10).* Propterea ait Philippus: *Domine, ostende nobis Patrem, et sufficit nobis (Joan. XIV, 8).* Tu, inquit, et Patrem. Non alius quam tu, non aliud quam ipsum; et sufficit nobis.

6. Invisibilia quidem tua, per ea quæ facta sunt, intellecta conspiciuntur; sempiterna quoque virtus et divinitas (*Rom. 1, 20*): sed aliud est videre te, nullo mediante; aliud alieno beneficio. Quid enim mihi lucernam accendis? ut solem conspiciam? Bona lucerna, sed infirmo oculo; bona sunt ubera, sed parvulis in Christo; bonum est speculum, sed melius est osculum. Ideo osculare me tu osculo oris tui; oris, inquam, tui, non operis tui. Intus os, foris est opus. *Quis mihi det, inquit, te fratrum meum sugentem ubera mea, ut inveniam te foris, et deosculeris? (Cantic. VIII, 1.)* Quem inventum foris deosculari exoptat, vocat et sugentem ubera, de incarnationis exiuanitione aliquid significans. Alio autem modo, etsi in unione personæ, per operis tamen indicia Sapientia artifex foris relucet; foris delectatur, etsi suaviter, non sufficienter. Fac quod sufficiat, ostende te ipsum, ego te foris studiose requiro, tarde invenio, cum difficultate retineo, et quodam modo fugitantem et elabentem votive deosculor. Bona hæc oscula, sed sicut in imagine, sicut in umbra; bona hæc oscula, et ad tempus reficiunt, sed non sufficiunt: fac quod sufficiat. Deosculare me tu osculo oris tui, osculo Verbi, non carnis; veritatis, non

imaginis; osculo voluntarie indulto, non violenter extorto; osculo manifestationis tuæ, et conformationis meæ, ut tibi compositus, tibi copulatus, in uno sim spiritu. Qui enim adhæret Domino, unus est spiritus (*I Cor. VI, 17.*) Individuus iste amoris et unionis complexus, jure osculi censetur nomine. Et ideo tibi osculandi delego officium, auctoritatem attribuo, ubi totum est operis tui, non laboris mei; indulgentiæ tuæ, non diligentiae meæ; manifestationis tuæ non meæ investigationis.

7. Propterea dico: Manifesta mihi te ipsum, per te ipsum, sicuti es, et sufficit mihi. Satiabor, cum apparuerit gloria tua (*Psal. XVI, 15*): cum me infuderis vino illo, vino novo, quod ipse potas, ipse propinas in regno tuo. Merum illud volo, non mistum; purum, et sine lacte, quia lac parvulorum est. Evacuabuntur quæ sunt parvuli. Meliora sunt quidem ubera vino, sed non isto; magis autem optimum istud super ubera. Denique non hæc inebriant, sed illud; et mentis statum in novos quosdam inusitatosque transfundit sensus. Ubera dum suguntur, siccantur; illud quod inebriat, exuberat jugiter. Nolo ejus fervorem, lactis frigore temperari; purum expecto et perenniter manans. Sic etenim legimus: *Inebriabuntur ab ubertate domus tuæ, quoniam apud te est fons vitæ, et in lumine tuo videbimus lumen (Psal. XXXV, 9, 10).* Inusitata hæc plane ebrietas, quæ lumine fit, non liquore; sinceritate, non sicera. Ideo emitte lucem tuam, et veritatem tuam; plenitudinem, non pignus quod præsentiam tuam tardet, gratiam temperet, lumen ☩☩ obumbret: quod in umbra promittitur, præstatur in lumine. In umbra est quod propheta loquitur: *Oculus non vidit, Deus, absque te, quæ præparasti expectantibus te (Isa. LXIV, 4).* Sed etiam quæ in Numeris hæreditatem non possident, sed postulant paternam, filiæ dictæ sunt Salphaad (*Num. XXVII, 1-6*), id est, Umbræ: nec enim poterat Salphaad, non poterat umbra viros generare, in quibus imago est et gloria Domini. Quod quidem non erit, quandiu credimus: sed cum videbimus, tunc erimus similes ei. Propter hoc qui sumus in corpore peregrinantes a Domino, postulamus cum filiabus Salphaad: quid enim postulemus, sicut oportet, nescimus (*Rom. VIII, 26*): postulamus hæreditatem paternam; *Dominus enim pars hæreditatis meæ (Psal. XV, 5).* Postulamus cum apostolo: *Ostende nobis Patrem, et sufficit nobis (Joan. XIV, 8).* Non insisto ulterius, citra non subsisto: in hoc mihi desideriorum limitem pono, votorum colloco finem. Quis tandem ille finis? Quem dicit Apostolus: *Finem vero vitam æternam (Rom. VI, 22).* Quæ est ista vita æterna? Quam dicit Christus: *Hæc est vita æterna, ut cognoscant te verum Deum, et quem misisti Jesum Christum (Joan. XVII, 3).*

8. Ad hunc finem quasi ad conclusionem universorum voto transierat, qui loquitur in Psalmo, *Notum fac mihi, Domine, finem meum; finem boni, et finem mali: illius, quia consumitur; hujus, quia consummatur. Ideo vere finem, finem purum, ple-*

num, perpetuum : a malo purum, in bono plenum, in utroque perpetuum : pure afficit, plene sufficit, in neutroque deficit. Hoc enim est quod addit : *Et numerum dierum meorum, qui est* (Psal. xxxviii, 5). Vere enim dies illi sunt simul, et non succedent ei : non minuitur, non mutatur illorum dierum numerus. Propterea dicitur, *qui est*. Quonam modo dies meus deficit, si sol meus non occidit ? *Non occidet* inquit, *sol tuus, et luna tua non minuetur* (Isa. lx, 20). Ego luna, et ille sol ; et ideo illa non minuetur, quia a perenni et ubique præsenti sole non movetur. Dierum ergo illorum nova quidem ratione non erit terminus, et erit numerus : erit ibi nobis jugis et indefessa sempiternitas, sed non erit omnimoda, et divinæ unitati conformis simplicitas. Cætera enim omnia, licet sempiterna sunt, simplicia tamen nequam sunt ; quibus non hoc est esse, quod hoc vel illud esse : nec hoc vel illud esse, quod quilibet quod sunt, esse. Nam in creatura spirituali, quæ sunt in se ipsis infinita, sunt propter interminabilem perseverantiam, et ad se invicem quodam modo determinata, et definita propter certam quamdam naturarum affectionumque distantiam. Denique, *In domo*, inquit, *Patris mei, mansiones multæ sunt* (Joan. xiv, 2) : mansiones plane luminum, quoniam ipse Deus lucem habitat inaccessibilem (I Tim. vi, 16) ; ut quod hic dicitur numerus dierum, illic intelligatur multitudo mansionum ; non quod singulis sant singulæ, sed etiam alicui multæ, juxta illud, *Et tu esto potestatem habens supra decem civitates* (Luc. xix, 17) : nam et stella a stella differt in claritate (I Cor. xv, 41). In quo enim præcesserit virtutum numerus, multiplicabitur et numerus claritatum, sicut se habet promissio prophetica : *Implebit Dominus splendoribus animam tuam* (Isa. lvi, 11). Felix plane anima, quæ non uno tantum, sed multis fuerit repleta splendoribus, illis utique de quibus dicitur : *Tecum principium in die virtutis tuæ, in splendoribus sanctorum* (Psal. cix, 3). Serenissimi splendores isti dies, et virtus claritatis.

9. Quis dabit mihi ut trini splendoris hujus radio spiritus meus illustretur, ut dies meos beatissimus hic numerus expleat, compleat, et contineat ? Quis, inquam, dabit mihi, ut æternitatis ad lineam se porrigant, in veritatis splendore fulgeant, et fervent in spiritu charitatis ? Sic enim, non ut in mundi prima conditione, mutus vespertini et matutini temporis recursus plures disterminabit dies, sed continuus erit dies, et totus meridies. Ibi, ut ita dicam, inter mane et vesperam nox infelix explosa est : in isto utrosque terminos indeclinabiles occupabit meridies, juxta quod legitur, *In tempore vespere erit lux* (Isa. lx, 19) ; quoniam non erit vel temporis transmutatio, vel vicissitudinis obumbratio. Sed quando erit istud ? quando te ipsum nobis in illo meridiano, sicut es, manifestabis, bone Jesu ? In te enim videbimus Patrem, et sufficiet nobis. O pigra tempora, et tarda pectora ! tarda ad cernendum : nam ad credendum prompta.

10. Appropia, Domine, tu nobis, ut nos dicere possimus ; *Ecce hic venit saliens in montibus, transiliens colles* (Cant. ii, 8). Appropinqua, et præveneri tarditatem nostram. Denique et modo lectum est quomodo duobus illis euntibus in Emmaus appropinquasti, fidei tarditatem in illis increpans, et te ipsum de Scripturis interpretans ; intus aperiens, et foris apparens, sed nimis cito disprens ; forsitan quia non pleno meridie te manifestasti, sed sub ipsa vespera et inclinata jam die. Denique in omni illa beatæ resurrectionis apparitione, nusquam meridiem legisse me memini ; sed vel fere nondum inchoatam diem, vel jam inclinatam : ut omnem hic veritatis lucem quodam ignorantie temperatam obscuro intelligas. Simul grata in hoc advertenda distinctio, quod quærentibus se studiose mulieribus diluculo ad monumentum apparuit ; sero autem die illa una Sabbathorum, reclusis discipulis in domo (Luc. xxiv, Marc. xvi et Joan. xx). Utinam ergo et nobis, Domine, in hoc vel diluculo vel crepusculo appareas optimus plane super utrumque meridies ! Sed in illo cubabimus in patria. Interim dum in via sumus, oramus, Domine, ut vespertine lucis nos refocilles umbraculo. Sed nos jam cum die sermonem claudimus, sed te non excludimus : magis autem in te terminantes, et a te inchoantes, in matutino tibi gratias referamus, in illud Cantici erumpentes, *Sub umbra ejus, quem desideraveram, sedi* (Cant. ii, 3).

TRACTATUS II.

De quærendo Christo, et de viatorum beatorumque contemplatione.

1. Declinavit paululum Dilectus noster inter noctis tenebras : ubi ergo quæremus illum ? Quem illum ? Illum utique qui ait : *Ego flos campi* (Cant. ii, 1). Si ergo illum quærimus, egrediamur in agrum, imo ingrediamur in hortum : siquidem ille *descendit in hortum suum, ad areolam aromatis* (Cant. iv, 1). Denique et in horto Maria dum quæsivit, invenit (Joan. xx, 1-16). Quæsivit ipsa lamentando ; nos quæramus laudando. Dulce quidem negotium, sed dulcius præmium. Quale præmium ? Quod legitur in psalmo : *Sacrificium laudis honorificabit me ; et illic iter quo ostendam illi salutare Dei* (Psal. xlix, 23). Ergo laudantibus manifestandus est Jesus. Quæramus cum laude, sed in horto quæramus ; in horto est traditus, in horto est passus, et apparuit in horto. Quæ vidit, ideo et ait : *Qui habitas in hortis, amici auscultant, fac me audire vocem tuam* (Cant. viii, 13). Amici, Petrus et Joannes. Amici, discipuli, qui audierunt : *Vos amici mei estis* (Joan. xv, 16). Fac me audire qui illis annuntiem ; illi in agro, ego in horto. Illi quasi viri manum mittunt ad fortia, ego ad suavita. Felix mulier, quæ audire te meruit, felicior quæ vidit ; vox enim tua suavis, et decora facies ; sed felicissima, si ad quam manum tetenderat, tetigisset, tenuisset, et retinuisset : nunc autem dicitur : *Noli me tangere* (Joan. xx, 17). Quod una non potuit, plures potuerunt, illæ quibus dixit : *Avete. Et accesserunt, et tenuerunt pedes ejus* (Matth. xxviii,

9). Quod non potest singularitas, obtinet communitas, obtinet charitas. Quæramus ergo unanimiter, et quæremus utiliter. Denique, quæ cum unguento venerunt, illæ invenerunt. Bonum unguentum de quo legitur: *Ecce quam bonum et quam jucundum habitare fratres in unum! Sicut unguentum in capite* (Psal. CXXXII, 1, 2).

2. Forte nec tam se inveniri permisit, quam ultro ingressit. *Pedes ejus, inquit, tenuerunt*, non tamen unguento perfuderunt. Viventem enim repererant, quem quæsierant cum mortuis. Veniebant, ut inungerent Christum, ut perungerent unctum; et ipse ad illas veniebat, totus spirans vitalem immortalium odorem aromatum. Ante passionem perungi se voluit, et postea sepeliendus permisit; sed resuscitatus non indiguit. Abundabat enim jam non modo immortalitatis, sed et regis supereminensque potestatis unguento; sicut et ipse testatur: *Data est mihi omnis potestas in cælo et in terra* (Matth. XXVIII, 18). Et: *Dedit illi Deus nomen quod est super omne nomen* (Philipp. II, 9). Propterea dicitur: *Oleum effusum nomen tuum* (Cant. I, 2). Denique ad sua invitat unguenta: *Veni in hortum meum, soror mea sponsa; messui myrrham meam cum aromatibus meis* (Cant. V, 1). Quod, inquit, seminavi de tuo, sed de meo messui mihi, imo et tibi; mihi re, tibi in spe. Propterea invito, *Veni in hortum meum soror mea sponsa*. Græta vocabula, et plena dulcedinis, quæ vel naturæ, vel gratiæ copulam sonant. Consors factus naturæ, gratiæ vicem rependo. Ideo sororem te **¶** voco, sed in carne; sponsam, sed in Spiritu: in carne, in qua integra assumpta est humanitas; in Spiritu, per quem infusa est charitas. Veni ergo, soror mea sponsa: Veni tanto subarrhata pignore, secunda de plenitudine. *Messui myrrham meam cum aromatibus meis*. Myrrham sorori, sponsæ aromata: myrrham carni, aromata spiritui: myrrham incorruptionis, aromata veritatis. Cognoscetis veritatem; sed cum vos mea docuerit unctio. Vos cum unguentis venitis, sed ego alia habeo, quæ vos nescitis, unguenta nova, immo et vetera: omnia enim nova et vetera coacervavi mihi. Futuræ etenim in mundi fine resurrectionis in me jam pullularant initia: et antiquæ illius æternæ claritatis perseverat gloria. Siquidem clarificavit, me Pater claritate quam habui, priusquam mundus fieret.

3. Vere, Domine, optima hæc unguenta sunt, et ad sponsam tuam jam illorum pervenit fragrantia. Unde et dicit: *Ecce odor dilecti mei, sicut odor agri pleni* (Gen. XXVII, 27). Denique quo tu præcedis, illa subsequitur: sic etenim dicit: *Trahe me post te, in odore unguentorum tuorum curremus* (Cantic. I, 3). O beata tempora, cum de se illud dici audient: *Qui sunt isti, qui ut nubes volant?* (Isa. LX, 8.) Nunc spiritus est promptus, sed caro est pigrior: vires infirmæ votum non æquant. Propterea *trahe me post te, in odore tuo curremus*. Bonus est cursus, sed tractus efficacior. Expecta morantem, trahe volentem. Curram devotus, si mecum cucurreris; curramus si-

mul, tu in unguentis, ego in odore, Felix anima, quæ post laborem jam in unguentis lætatur; in quam cognitionis et dilectionis tuæ se effundit unctio: magis autem assumpsit et absorbit in se voluptatis torrens, et multitudo dulcedinis. Beate sane absconditur qui ibi reconditur, consepultus cum Christo, imo in Christo; et est, sicut legitur, *sepulcrum ejus gloriosum* (Isa. XI, 10); gloriosum plane, *cujus factus est in pace locus, et habitatio in Sion* (Psal. LXXV, 3). Ibi qui sunt, te contemplantur in specula. Nam nos quid nisi in speculo, in speculo creaturarum, et Scripturarum ænigmate? Nos in figuris et obscuritatibus: in veritate et sinceritate illi. Vacant et vident, stant et auscultant, et gaudio gaudent propter vocem sponsi, et propter faciem sponsi. Vox enim ejus suavis, et decora facies: ideo que juge desiderium, indefessa alacritas, in tam suavem auditum et contuitum superextendit participes unguenti: oleum enim effusum in illis nomen tuum. Oleum jure; nomen enim tuum et notitia, lux est et lætitia: lætitia profusa, lætitia diffusa in corde; non adhuc credentium, sed jam contuentium. Non est ibi cor et cor, sed cor unum omnium. O quam bonum et quam jucundum habitare, inquam, in unum: et ibi in unum! Ibi enim Dominus mandat, et emanat: mandat aperte, emanat abunde; et ubertim effundit benedictionem, et vitam usque in sæculum.

4. Væ mihi quod non effundo plene quod utcumque capio! Væ ab ariditate sermonis, magis vero a sensuum! Nec enim satisfacit vel sermo affectui, vel affectus fidei: sed nec fides sufficit, quæ non plene reficit. *Satiabimur, inquit, cum apparuerit gloria tua* (Psal. XVI, 15). Cum ergo venerit species, abibit esuries, esuries egenæ, non esuries plena: esuries jejuna, non esuries refecta. Bona quidem refectio quæ fastidium evacuat, exacuit desiderium: bona aviditas, quam satiætas parit. *Qui edunt me, inquit, adhuc esurient* (Eccli. XXIV, 29). Quid est epulari, nisi contemplari? *Epulentur justi in conspectu Dei* (Psal. LXVII, 4), id est, conspiciendo Deum. Quid est autem esurire, nisi semper quærere? *Quærite Dominum et confirmamini: quærite faciem ejus semper* (Psal. CIV, 4). Quærite semper faciem, qui videtis faciem ad faciem: nos qui sumus in corpore, quid nisi posteriora conspiciamus? *Trahe nos post te*. Trahe nos de posteriori ad faciem, de fide ad speciem, de odore ad unctionem: nam per fidem ambulamus, et in odore currimus. Felices qui sic cucurrerunt, ut jam comprehenderint, nec habent ultra quo currant, sed in veritate stant, et non vacillant, omnimodis perfusi unguentis immortalitatis, immutabilitatisque delibuti myrrha. Ibi te laudant tanto ubertius, quanto liberius. *Cognoscetis, inquit, veritatem, et veritas liberabit vos* (Joan. VIII, 32). Ergo ad coruscum veritatis disperebit vanitas: vanitati enim creatura servit non volens (Rom. VIII, 20): et grave **¶** corruptionis jugum computrescit a facie olei (Isa. X, 27), ab affluentia unguenti. Mensura enim

bona, et conferta, et superfluens dabitur in sinum vestrum (*Luc. vi, 38*). Tu, Domine, dabis et te ipsam nobis dabis : pars enim mea Dominus. Sed quid est quod in mensura te donas, qui ipse magnus et immensus es? Num pro vasculi capacitatem infundis et oleum? Quid ergo est quod superfluentem dicitis? An quis plus effundis quam capimus? neque enim, si omni nisu ad capiendum te nos extendimus, totum comprehendimus. Potens est Deus facere supra id quod petimus et intelligimus : quanto magis id quod ipse est et factum non est, nostræ exsuperat modum appetentiæ, et intelligentiæ limitem? Ecce, inquit, *declino in uteos flumen pacis, et ut torrens inundans gloriæ* (*Isa. LXVI, 12*). Nunquid ergo absorbere poterit homo flumen, cujus impetus lætificat civitatem Dei; et exhaurire Jordanem, ut totus in os ejus influat? Vere, Domine, non angustiamur in te : tu enim das affluenter; nec paucis das, nec pauca das, nec parco et remordente animo; præveniens merita, et excedens vota : non angustiamur in te, angustiamur autem in visceribus nostris. Tantas habentes promissiones, charissimi, dilatamur et nos, dilatamur ad optandum, ut dilatamur ad obtinendum.

5. Tu, Domine, tu potius placido et leni allapsu ubertatis tuæ (viam enim mandatorum tuorum curri, cum dilatasti cor meum) (*Psal. CXVIII, 32*), qui cælum sicut pellem extendis, vetustam factam cordis mei pellem, et inertem contractam situ leniter extende; rugas ejus explica, extrahe sinus, dilata receptacula : ut sine mensura te concupiscam, et sine mensura capiam, capaciorem me faciat hæc sancta cupiditas. Sic enim experientiæ tenui prælibato gustu, quo fides persuadet, prævolabit affectus; et rationis impulsu fervida non expectabit alacritas : ita, inter tentationum dura ac diuturna, minus laborabit sancti constantia propositi, propensi desiderii et piæ spei expectatione protracta. Sed expectemus hic et respiremus paululum fesso parcentes spiritui, ut brevi fatus intervallo fervidior exsurgat.

TRACTATUS III.

Via et patriæ quam dispar sit gaudium.

I. Nocturna quiete a te refectos dignum est nos, Domine, in matutino astare tibi : astare, an sequi? Felix qui te assidentem foribus suis matutinis invenit, ut astare possit, et astare in vesperum; ne subito elapsus volatu, vago vultu tenues inter aras quæreret. Tu enim tenebras ponis latibulum tuum (*Psal. XVII, 12*). Lux es, et latibulum : lucem siquidem habitas inaccessibleem (*I Tim. VI, 16*). Propterea nobis tenebræ, quibus est inaccessibleis : sed si inaccessibleis visui, non tamen et voci; quia quo non approximat ratio, pertransit oratio. *Clamor*, inquit, *meus in conspectu ejus introivit in aures ejus* (*Psal. XVII, 7*). Ergo et clamor noster intret in conspectu tuo, ut et ipse egrediatur in conspectu nostro, et indulgeas vel videri, qui te non sinis teneri. *Revertere, revertere, ut intueamur te : ut intueamur*

(*Cant. VI, 12*), donec teneamus. *Revertere : similis esto, dilecte mi, capræ aut hinnulo cervorum, super montes aromatum* (*Cant. II, 17, et VIII, 14*). *Similis esto, inquit, capræ : videaris, et avoles; adsis, et elonges : adsis aspectui, absentans te tactui. Denique et mulieri dicitur : Noli me tangere* (*Joan. XX, 17*), et quasi quadam experientiæ fida attrectare manu. Ecce, Domine, manum abstineo, oculum intendo. *Mane astabo tibi et videbo* (*Psal. V, 5*). *Veni mihi, si et illud audiam : Averte oculos tuos a me, quoniam ipsi me avolare fecerunt* (*Cant. VI, 4*)! An forte dum fugis aspectum, accendes desiderium, ut anxius quæraris, dum amplius amaris. Denique fuga tua nos avidus ad cursum sollicitat.

2. Quis ponet pedes meos quasi cervorum, ut possim expeditus et alacer hunc hinnulum sequi? domesticas dediscere curas, et cœlesti in solitudine silvescere? Bonum est exonerari se ipso, onere gravissimo, et caprearum sensim in levitatem deficere. Propterea propheta. *Non laboravi, inquit, te, Domine, sequens. Verum est quod dicitis, benedictæ propheta, verum est, sed adhuc parum; non laborare non sufficit, nisi et læteris. Ideo quod tu minus eloqueris, alius perexplicat : Content, inquit, in vitiis Domini, quoniam magna est gloria Domini* (*Psal. CXXXVII, 5*) : itemque : *Contentabiles mihi erant justificationes tuæ in loco peregrinationis meæ* (*Psal. CXVIII, 54*). Totam intus agitur, in corde enim canitur : nam et ibi curritur. *Ascensiones in corde suo disposuit in valle lacrymarum* (*Psal. LXXXIII, 6, 7*). Quæ est tamen ista ratio ascendenti cum lamento, et peregrinantis cum cantico, cum aut lamentari non possit in patria, aut lætari in terra aliena? *Quomodo cantabimus canticum Domini in terra aliena?* (*Psal. CXXXVI, 4*). Sed forte, imo certe qui super flumina Babylonis sedent et morantur, plorant : et qui egrediuntur, exsultant. Et qui ascendit in valle lacrymarum, ascendit et de valle lacrymarum : et licet de lacrymis, non tamen cum lacrymis. Suavius enim est in monte gaudiorum esse, quam in valle doloris. Quod si cum lacrymis, magis quia pigre ascenditur, et nondum prope acceditur. Non enim quia ascensiones in corde suo disponit, statim et perficit : sed, cum benedictionem dederit legislator, tunc *ibunt de virtute in virtutem, ut videatur Deus deorum in Sion* (*Psal. LXXXIII, 8*) : pergens et properans in lætitia cordis ad bravium, sicut qui intrat cum tibia in montem Domini, montem de quo propheta. *Et faciet Dominus in monte hoc convitium pingutum, convitium vin demicæ, pingutum medullatorum, vindemiæ defæcatæ* (*Isa. XXV, 6*). Temperata est adhuc, et non defæcata ascendenti lætitia, et mista cum lacrymis : *Calix enim in manu Domini vini meri plenus misto* (*Psal. LXXIV, 9*). Mistum est pergentibus, merum pertingentibus, remanente apud pigros fæce. Miscuit hic Sapiencia in cretere vitium, ubi novam defæcabit vindemiam. Unam ibi est beatorum negotium spirituum, una anni jubilei festatio; lætari cum Domino, et lætare ipsum : Con-

dium etenim invenietur in ea, gratiarum actio, et vox laudis (Isa. LI, 3).

3. Lætare, Jerusalem, erumpe et lauda : lauda majestatem, munifico refer gratiam. Hoc a te votum semper exsolvitur, et semper exigitur : prompte exsolvitur, et pie exigitur. Exactio ipsa delectatio est. Commendat se ipsam beatæ veritatis votiva perceptio, et, serenitas afflata sensibus, simul cum luce lætitiâ infundit. *Lux orta est justo, et rectis corde lætitiâ. Lætamini justi in Domino.* Quam pro lætitiâ vicem rependent? *Et confitemini*, inquit, *memoriæ sanctificationis ejus* (Psal. xcvi, 11, 12). Ergo lætitiâ de luce, laus de lætitiâ : lætitiâ excrescens erumpit in laudem; et nesciunt perfusa viscera luminosæ veritatis felicem non eructare crapulam, et temperare a cantico, torrente inebriata dulcedinis. Siquidem et suavitas provocat appetentiam, et ubertas ministrat sufficientiam; et instantiam perennat æternitas. Denique sic ipsa attestatur suavitas, ubertas, æternitas : *Qui biberit aquam quam ego do, fiet in eo fons aquæ salientis in vitam æternam* (Joan. iv, 14).

4. O beati spiritus et animæ justorum! o Ecclesia primitivorum, qui conscripti estis in coelestibus! vos vere primitivi, qui prælibatis benedictionis futuræ primitias. *Comedite, amici, et bibite; et inebriamini, charissimi* (Cant. v, 1). Bibite de cisterna vestra : et fluenta putei vestri excrescant et exuberent; affluent et discurrant in plateis cordis vestri aquæ deliciarum vestrarum. Non participant vobiscum alieni : sed nec omnes admittantur domestici. Nos enim cives sanctorum, et domestici Dei; cives conscripti, sed nondum suscepti; cives exultantes, cives peregrinantes, cives vagi et palantes. Siquidem iniquitates nostræ quasi ventus abstulerunt nos (Isa. LXIV, 6). Vos autem sedetis in pulchritudine pacis, et in tabernaculis fiduciæ, et in requie opulentis (Isa. xxxii, 18). Væ habitatoribus terræ, ubi rara pax, securitas nulla, jugis labor, et is egestatem parturiens! Nam et militia est vita hominis super terram (Job vii, 1), quandiu caro concupiscit adversus spiritum; et adversarius noster circuit quasi leo, quærens quem devoret (I Petr. v, 8) : et in sudore vultus nostri vescimur pane nostro, et terra cordis nostri spinas et tribulos germinat operanti. Propterea dissipati, et dilacerati, et corde tabescentes, abundantius habemus in manibus sollicitate de nobis adhuc gemere, quam secure gaudere in Domino : nisi quod spes bona, primitiarum argumento prospectans in finem, de tribulationum torcularibus consolationis exprimit oleum, quo facie exhilarata et impinguato capite, cum Apostolo in tribulationibus gloriamur, in contumeliis complacemus nobis : *Scientes quia tribulatio patientiam operatur, patientia probationem, probatio vero spem* (Rom. v, 3, 4) : quid vero spes, nisi superventuræ in nos gloriæ primitiva quædam jam prælibare videtur gaudia? *Spe*, inquit, *salvi facti sumus* (Rom. viii, 24); et. *Spe gaudentes* (Rom. xii, 12). Novit enim pia fides

A pigra prævolare tempora, et tanquam de præsentia affici, quod inconcussa sibi depingit fiducia : sed ea spes quam examinatæ conscientis puritas, non præsumptio parturit.

5. Lavamini, mundi estote : lavamini, et igne examinamini, ut pœnitentiæ et patientiæ exercitio quasi gemino conflatorio ad purum excoctos supernus vos respectus, et roris instar voluptatis suæ aspergine refrigeret, gratanter et glorianter mox in illam vocem erupturos : *Secundum multitudinem dolorum meorum in corde meo consolationes tuæ lætificaverunt animam meam* (Psal. xciii, 19). Lavamini et lætamini : lavamini frequentius, ut ferventius lætèmini. Usurpate sæpius quod sempiternæ nondum potestis. Infelices montes Gelboe, siccitate æterna damnati, non estis perfusi hac pluvia voluntaria, nec descendit in vos stilla (suppl. roris) antelucani : propter hoc non estis agri primitiarum, sed nec serotinus fructus expectatur a vobis. Utinam, Domine, caput meum plenum sit isto rore, et cincinnati mei guttis noctium! Quid enim nisi in nocte versamur, donec aspiret dies, et reclinentur umbræ? la meridiano quod expectamus, nec umbra formidatur, nec stilla optatur. Fluit hic stilla de situla Jacob : sed erit ibi semen ejus in aquas multas. Felicitia tempora, quando universa facies terræ irrigua erit, et superne irrigua, nec sterilis quidquam possidebit ariditas : superius et inferius, utrinque irrigua, quando caro mea, et cor meum exultabunt in Deum vivum. Bonus plane fons, qui tunc ascendet et mundabit cor nostrum, primoque illo melior, quia non poterit exsiccari. Inebriabuntur ab ubertate domus tuæ, et torrente voluptatis tuæ potabis nos : quoniam apud te est fons vitæ, et in lumine tuo videbimus lumem (Psal. xxxv, 9, 10). Bonus certe fons, ex quo tales emanant rivuli, voluptas, ubertas, vita et veritas.

6. Irrora inde huc : prætende misericordiam scientibus te, etsi nondum totum te; prætende misericordiam, infunde gratiam, effunde Spiritum tuum super nos, qui innovet spiritum nostrum in visceribus nostris, Spiritum principalem, qui reformet et conformet nos sibi, conformet et confirmet; lætificet et illuminet. Justitiæ enim Domini, rectæ, lætificantes corda; præceptum Domini lucidum, illuminans oculos (Psal. xviii, 9), sicut est nostrum hic illuminari et lætificari. Alioquin plane lætabimur coram te, sicut qui lætantur in messe, sicut exultant victores capta præda, quando dividunt spolia (Isa. ix, 3). Lætabimur ibi quasi possidentes, hic quasi proponentes et præsumentes, et prosequentes donec consequemur. Ibi ergo de possessione, hic de promissione : illic de plenitudine, istic de portione. Quod enim inde huc aspergitur, stilla est, non fluvius; scintilla, non caminus. Heu! quam cito et scintilla hæc evanescit, et stilla arescit! Memento nostri, Domine, in beneplacito populi tui, visita nos in salutari tuo, ad videndum in bonitate, et lætandum in lætitiâ, ut lauderis cum hæreditate tua

(*Psal. cv, 4, 5*). Visita nos ad videndum, lætandum, laudandum : visita nos in salute et lumine, in lætitia et laude. Bona sunt hæc stillicidia, quamvis rara, et quasi rorantia. Rorate, cœli, desuper ; æterni montes, distillate nobis dulcedinem : in stillicidiis vestris lætabitur germinans.

7. Esto tu nobis, Domine, sicut ros, ut et nos germinemus sicut lilium. Nescit verbum tuum semel emissum vacuum reverti, sed prosperabitur in his ad quæ mittitur. Denique ad irrigationem ejus pro salianca ascendet abies, et pro urtica crescet myrtus (*Isa. lv, 11, 13*). Dum dejectos erigit et sublimat, dum carnis incentiva lenit et mitigat, dum desperatos locat et conversari facit in cœlestibus, dum exasperatos mollit, et temperat mitibus. Jucunda hæc visitatio : sed quasi nubes matutina, et quasi ros mane pertransiens (*Osee vi, 4*). Jure rori matutino confertur quantalibet in carne contemplatio et mentis excessus : habet enim nescio quid, imo multum quid de noctis frigore, propter minus fervidum affectum ; et de noctis caligine, propter subobscuro intellectum. Sed si ideo matutinus, quare ergo pertransiens ? pertransiens a nobis, an pertransiens et penetrans in nos ? Vivus est sermo Dei et efficax, et penetrabilior omni gladio, ut non tantum cutem foris signet, sed permeet ad interiora, ad **171** medullam transeat, et fiat irrigatio ossium : sermones enim ejus molliti super oleum, et ipsi sunt jacula. An ideo quia, si expansum fuerit sicut cœlum cor hominis, complicabitur sicut liber, et sicut fumus liquescet ? Interpretetur quisque in sententia, sicut experitur in conscientia : perfectus, quod illum infundit et penetrat ; proficiens, quod illum pertransit et prætervolat. Pertransit a nobis, ut nos attrahat post se, et transire faciat ad se quasi ipsa fuga, dicens : *Transite ad me, qui concupiscitis me* (*Eccli. xxiv, 26*). Fortassis non frequentius transimus a te, Domine, quam tu a nobis : siquidem et ascendis lucernam, et everris domum, et scrutaris nos, juxta prophetam (*Sophon. i, 12*), sic ubi invenias intus sordes latitantes, vanis et vagis, mollioribus et molestis curis et cogitationibus immersos, non modo cum Deo et mundo animum dimidiantes, sed in alteram propensiores et promptiores partem ; etsi non pro cupiditate, tamen pro consuetudine. Nam et quæ utiliter admittuntur curæ, violenter se ingerunt : sicque cum non urget necessitas, tamen occupat supervacuitas. Denique videmur mihi silvam refugere, quæ fluit cum silentio, Babylonis flumina sectari. Sed nos jam aliquanta sermocinati sumus, tecum, Domine, et de te : et suaviter refecti sumus, quasi catelli de micis quæ cadebant de mensa tua. Si sic afficis transiens et transmeans, quid facis manens et commorans ? Heu me ! quod indigni sumus tam dulci commoratione. *Mane nobiscum, Domine, quoniam advesperascit, et inclinata est jam dies* (*Luc. xxiv, 28, 29*). Vere inclinatur, cum tu declinas. Compellite eum, fratres, precum vestrarum instantia. Vim ei intulerunt duo illi eun-

tes in Emmaus, cum se fingeret longius ire. Quid ergo fingit, quod non facit veritas ? Ire se finxit, manere compulsus ; sed non permanere : nam inter cœnandum evanuit. Sed illa abeundi fictio manendi est occasio. Quasi abire se fingit, spiritualem attenuans lætitiã : sed occultus manet, justitiã continuans, humilitatem accumulans.

TRACTATUS IV.

De confabulatione et meditatione circa res divinas.

1. Habes quod rogasti, sed habes illud quodam cumulatum fenore. Ego tamen fenus hoc meis assigno commodis, et inter lucra deputo. Omnino non possum bonis non deputare successibus, quoties confabulandi tecum alicunde occasio erumpit. Redarguis fortasse, quod fabulationis usus sim verbo ; et, quoniam nisi de re seria nil fere loqui solemus, majestati sensuum tali injuriam vocabulo fecerim. Annon tibi confabulatio videtur, cum et quod non videmus loquimur, et quod non audimus, testamur ? *Oculus*, inquit propheta, *non vidit, Deus, præter te, quæ præparasti expectantibus te* (*Isa. lxiv, 4*) : sperantibus et expectantibus, sed nondum spectantibus. Quod enim videt quis, quid sperat ? (*Rom. viii, 24*). Quod si id quod videmus, per speculum est, et in ænigmate ; quanto magis id quod loquimur ? non enim potest sermo, quantumvis disertus, sensuum perexplicare secreta. Et quidem mihi, meo pro sensu ut loquar, futuræ respectu veritatis quædam videtur quasi fabula, omnis ad illam intimandam figurata parabola. Specie grata sint, unitate compacta, usu commoda, virtute efficaciam universa quæ creata sunt : sed quid ad illam divinæ essentiæ immensam et simplicem et æternam unitatem, sapientiæ pulchritudinem, pondus amoris et vires potentiæ ? Denique et ipse est qui est (*Exod. iii, 14*), et sapientiæ ejus numerus non est (*Psal. cxlvi, 5*) : et plenitudo charitatis ejus scientiæ supereminens est. Et quis loquetur potentias Domini ? omnia quæ ad illa nobis utcunque innuenda in sermonis assumpta sunt usum, inæstimabiliter sunt naturæ ratione dissimilia, et comparatione nulla. Non comparabitur ei aurum de Æthiopia, nec componentur tincturæ mundissimæ (*Job xxviii, 19*). Et tamen auro et tincturis, flore et fructu, et omni, quæ creata est, pulchritudine, quod super omne pulchrum est nobis coloratur et pingitur qui, via penitus intimum est, juxta quod est omnino nos lateat ; et per superinductos figurarum colores aliquatenus intimatum sub umbra interluceat. Bona quidem umbra, et ad horam refrigerans. Propterea dicitur : *Sub umbra ejus quem desideraveram sedi, et fructus ejus dulcis gutturi meo* (*Cantic. ii, 3*).

2. O quam delectabilius, quam affectuosius non sub **175** umbra, sed super umbram in te ipso, bone Jesu, sederet, et hoc desiderii sui fine potita quiesceret. Nunc autem sub umbra quiescit, et sub umbra se reficit ? Sed qualis refectio, quam sequitur defectio ? Ex parte enim cognoscimus : evacuabitur quod ex parte

est, cum venerit quod perfectum est (*I Cor. XIII, 9, 10*). Sunt hæc interim fulcimenta labentium, et fomenta languentium. Denique subsequitur: *Fulcite me floribus, stipate me malis, quia amore langueo* (*Cantic. II, 5*). Felix, in quo sanctus amor languor est, non passio. Sunt enim qui charitate subito vulnerantur, ut subinde sanentur; quasi Jonæ hedera, quæ sub eadem hora qua viruit, aruit (*Jonæ IV, 6, 7*). Ergo est passio desiderii affectus concitatus: languor, continuus. O male sanum, imo vere insanum cor, quod esse nescit hoc vulnere saucium! *Vulnerata*, inquit, *charitate ego sum* (*Cantic. V, juxta LXX*). Non modo vulnerat, sed etiam necat: *Fortis est enim ut mors dilectio* (*Cantic. VIII, 6*). Denique Apostolus: *Mortui estis, et vita vestra abscondita est cum Christo in Deo* (*Coloss. III, 3*). Dum vita reconditur, et votum accenditur; veritas jacet, et virtus languet: anxii æstus desiderii figurarum refrigeratur umbris, et primævis fulcitur floribus. Pulchræ satis hæ figuræ sunt: et laborantem recreant affectum, puerilibusque refocillant blandimentis, ut solitis et sensibilibus oblectamentis inusitatorum capiamus experimenta gaudiorum. *Plateæ tuæ, Jerusalem, sternentur auro mundo* (*Tob. XIII, 22*). *Sternam per ordinem lapides tuos, et fundabo te in sapphiris* (*Isa. LIV, 11*). *Ponam desertum tuum quasi delicias, et solitudines tuas quasi hortum Domini* (*Isa. LI, 3*), et cætera quam plurima a Prophetis et Apostolis in typo cælestis dicta Jerusalem. Cum ejus portæ et plateæ, muri et metalla, lapides et ligna, fontes et flumina describuntur, quantum afficiunt et oblectant! quam læte audiuntur, quamvis parum dilucide dicantur! Incomprehensibiliter enim aliud et incomparabiliter amplius relinquitur in suspitione, quam ponitur in assimilatione. Lætatus est Jonas vehementer sub umbra hederæ, sed hedera illa aruit, et figura abiit. Propterea cum de figuratis texuntur collationes sermonibus, quasi confabulationes quasdam licenter dixerim, non propter adumbratam interius æternam veritatem, sed propter obumbrantem exterius vanitatem: evacuabitur enim quod ex parte est. Denique habes in Evangelio, de duobus illis euntibus in Emmaus, quod *fabularentur et secum quærerent*: fortasse quia quærebant, et nondum tenebant; nutabant, et fide non stabant. Ideo quærentes et conferentes, ambulantes et confabulantes dicti sunt: sed tamen ita confabulantibus *ipse Jesus appropinquabat, et ibat cum illis* (*Luc. XXIV, 15*).

5. Unum suaviter recolis, quam frequenter et cor nostrum ardens erat in nobis de Jesu, cum loqueremur de illo in via. Quæ enim de illo locuti sumus, ipse prior in nobis locutus est. Utinam sapius istud mihi contingat, de illo totum quære, conferre et colloqui; de illo, inquam, et tecum: nec tam loqui, quam audire te loquentem! Pressus est sermo tuus, ut tamen quæ sentis, sufficienter exprimas: pauca verba, sed plena sensuum; videris mihi singula in iudicium vocare, adeo tibi nullum

inconsultum elabitur. Denique *favus distillans labia tua*. Ita enim quadam cum mora et deliberatione, et quasi de libra, quæ loqueris prodeunt, ut distillare magis quam profluere credaris. Extenuata sunt, et subtilia sunt, et evaporata sunt; propterea distillantia sunt, secreta sunt, et suavia sunt, et de intimis erumpentia sunt: et ideo quasi favus sunt. Hoc sibi vult quod sequitur: *Mel et lac sub lingua tua* (*Cantic. IV, 11*). *Sub lingua*, inquit, et non, *In lingua*. Majus enim est quod sub ipsa latet, quam quod in ipsa lucet. Quid si etiam supra linguam? *Sub lingua tua mel et lac*. Non enim tantum in sermone est, nec totum in sermone est: sed sicut nihil habes in ore simulatum, ita multum est quod est in corde occultatum. In lingua sunt quæ manifeste loqueris: sub lingua sunt, quæ latenter suggeris: supra linguam sunt, in quorum edisseratione elinguis est quamlibet eloquens, et sermo silentium.

4. Memini, nisi fallor, aliquoties in ipso orationis processu pressisse te sermonem, attentum et attonitum ad erumpentem in corde lucem vel lætitiā, vocem rupisse, ut verteretur in suspirium, quod formabatur in verbum. Nam etsi lingua sufficiat ad evidentiam [*al. ad erudiendum*], intrinsecus **¶** tamen stupor, et amor, et admiratio radiantis desuper luminis, prodeuntem per verba animum convertit ad se, rapit in se, et continet intra se; spiritualique cum Mose circumvolvitur nebula (*Exod. XXIV, 15*), et nubem ponit amictum ejus, et tenebras latibulum, ut fiat ad interiora stupidus, ad exteriora mutus. Mel ergo sub lingua tua, dulcedo sub voce tua, non quasi inferior, sed quasi interior: imo et sub mente tua, dum illa conceptæ necdum compos dulcedinis, pullulantia introrsus gaudia non potest vel ad plenum explicare, vel experta tolerare: totam se illis cedens, sed non ex toto illa possidens. *Defecerunt*, inquit Psalmista, *oculi mei in eloquium tuum*: non modo ad eloquium, sed etiam *in eloquium*: in eloquium tuum, illud concupiscendo; ad eloquium, illud concipiendo: in eloquium tuum, ex qua parte est ignitum; ad eloquium tuum, quia vehementer est ignitum: *Ignitum enim eloquium tuum vehementer* (*Psal. CXVIII, 123, 140*). *Propterea anima mea liquefacta est, ut dilectus locutus est. Quæsi vi illum* (*Cantic. V, 6*). Anima mea liquefacta est, non sufficiens quod audit, capere; et dulci ex auditu avidior effecta, non desinens in illud concupiscere. Ideo adjungit: *Quæsi vi illum*. Non satiatur auris auditu; nec tamen sufficit auris ad auditum.

5. Ergo et *defecerunt oculi mei in eloquium tuum, et anima mea liquefacta est*, se ipsam contemnendo, et in ipsum contendendo et contuendo, admirando et amando, et ambiendo circa ipsum: nec valens, vel quantum cupit, intendere; vel quantum cepit, tenere. Quomodo ergo non intercitur loquantis spiritus, ubi meditantis interior absorbetur sensus? Sicut enim solida et corpulentior materia ignis in se

virtutem difficilius admittit; subtilis vero et desiccata et tenuis voraci flamma citius et accenditur, et consumitur: ita meditationes spirituales et extenuatæ succensi amoris dulcem violentiam citius suscipiunt, et diutius non ferunt. *Spiritus vester*, ait propheta, *sicut ignis vorabit vos* (Isa. xxxiii, 11). Ego quidem meditationem reputaverim quasi materiam, amorem quasi flammam. *Et in meditatione mea exardescet ignis*: qui si vehementiori exæstuet incendio, omnem animi intentionem convertit et consumit in se; ut totum affectio fiat quod meditatio fuerat: nec potest sui compos esse ratio, cujus est eruere occulta, ambigua dijudicare; recensere et recolere quod pie novit, vi absorpta amoris. *Silui a bonis, et dolor meus renovatus est; concaluit cor meum intra me* (Psal. xxxviii, 3, 4). Silui, inquit, dolui, concalui. Concalui de aliquanta interioris boni perceptione: dolui pro imperfectione, et ideo silui. Gemina hac divisus, et discerptus, et absorptus passione, silui a bonis. Sed a quibus bonis? Forte de quibus dicit: *Credo videre bona Domini in terra viventium* (Psal. xxvi, 13).

6. Jure ergo silui et ab eis quæ nondum videntur. Sed si silet a precandis, non tamen silet a deprecandis. Ideo sequitur: *Notum fac mihi, Domine, finem meum, et numerum dierum meorum qui est, ut sciam quid desit mihi*. Quid ergo deest? verum quid adest? Audi quid adjungitur: *Substantia mea tanquam nihilum ante te. Verumtamen universa vanitas omnis homo vivens* (Psal. xxxviii, 5, 6). Quid igitur adest, cum totum, aut nihilum est, aut certe vanum? Quid ergo? fides ipsa et virtutes vanæ sunt? An hæc vita hominis interior dicta est vanitas, quæ et mors dicta est? *Mortui enim estis, et vita vestra abscondita est cum Christo* (Coloss. iii, 3). Quod si ista vanitas est, quoniam ex parte est (evacuabitur enim quod ex parte est) (I Cor. xiii, 10): justus siquidem ex fide vivit; finis enim quem optabat (non est in fide), fides abibit. Nunquid justitia quæ ex fide est? quomodo ergo charitas nunquam excidit, quæ sola vere justitia est? Quid, si dixerimus universa quæ in præsentia sunt, vana esse, ad illud futurum bonum non relata, vel illi comparata? Universa ergo vanitas, aut inutili usu, aut veloci transcursu, aut futuri contuitu.

7. Quod si vanitas est necessitas, quid est superfluitas? Si vanitas est, quæ in præsentia est veritas, quanta est ipsa vanitas? *Universa vanitas omnis homo vivens*. Nec tantum vanitas, sed adversitas: *frustra enim conturbatur*. Frustra lætatur, et frustra conturbatur: in utroque vanitas, vel propter inutilem causam, vel propter non diuturnam subsistentiam. Et nunc in his malis et vanis quæ est *expectatio mea? nonne Dominus? Et substantia mea* ¶ ¶ ¶ *apud te est* (Psal. xxxviii, 18). *Substantia mea tanquam nihilum ante te; sed substantia mea substantia est apud te. Notum fac mihi, Domine, finem meum, ut sciam quid desit mihi*. Nota mihi satis est humana vanitas ex proprio defectu; sed innotescat plane ex

ipso boni gustu. Quando, Domine, replebitur in bonis desiderium nostrum, in bonis domus tuæ? quando, inquam, replebimur veritate tua, ut nullus in nobis vanitatis vel gustus vel odor resideat; sicut de Moab legitur quod *gustus ejus remansit in eo, et sapor ejus non est mutatus* (Jerem. xlviii, 11). Ibi non silebimus a bonis, sed erimus quasi promptuaria, non vana, sed plena, redundantia et eructantia ex hoc in illud.

8. Eructavi tibi quædam de inanitate nostra. Utinam et aliquid distillari mihi merear de plenitudine vestra, de rore cæli, et de abyso subjacente, sed nondum plene erumpente, de abyso illa futuræ gloriæ quæ revelabitur in nobis! Est ergo nunc in nobis, nondum tamen revelata, sed magis occulta et seminaliter recondita; et quibusdam fidei inclusa venis, et conclusa ostiis, tam carnalium affectionum, quam corporalium phantasiarum. Talibus conclusum est ostiis mare: quando premitur, erumpebat, quasi de vulva procedens. Bonum mare, de quo legimus: *Replebitur terra scientia Domini, sicut aquæ maris operientis* (Isa. xi, 9). Bonum mare, sed grave ostium. Denique ipse primus Adam quodam inobedienciæ obice hoc mare compescuit, et per se prodeuntem et erumpentem veritatem Dei in injustitia detinuit. Primus homo injustitiæ nos ostio semovit: secundus illud removet, factus ipse nobis ostium, et per illum si quis introierit salvabitur, et pascua inveniet (Joan. x, 9). Deleta est injustitia, sed adhuc grave restat ostium, diei hujus malitia. Nebulosum satis ostium consuetudo imaginariæ cogitationis, et sollicitudo necessariæ sustentationis; hujusmodi animum intendere, vere in terram fodere est, et fodere cisternam dissipatam, et puteum qui aquas continere non possit: et tamen quomodo rixantur, quomodo litigant, quas nobis calumnias struunt pro talibus Philistæi puteis; pro aquis transitoriarum, non dico voluptatis, sed necessitatis! Felix qui cum patriarcha Jacob [leg. Isaac] hujusmodi relinquit puteos, qui relinquit occasiones litigandi, et inimicitiarum materiam, ut fodiat in torrente, in inveniat venam aquæ viventis (Gen. xxvi, 14-22); si tamen supradictis illam non concludat ostiis. Hæc tibi ego magis pervia crediderim, familiariorem et frequentiorrem ad interiora accessum: ne tantum foris stes, introspectans per fenestram, et auscultans per ostium. Jam ergo ponam ostium ori meo; ut, juxta proverbium, tibi fistula accommodetur, dum ego respiro.

TRACTATUS V.

Locum illum Apostoli explicandum sumit. « Omne datum optimum et omne donum perfectum, » etc., sed potior epistolæ aut tractatus pars deesse videtur.

1. Instanter exigis, quod incautius ipse promiseram, parum materiæ difficultatem contemplans. Accedit huc geminæ gravitatis forma, quia minus habita sit ratio temporis, et mensura comparationis. Tempus quidem si aliæ proripuerunt causæ, comparationem cum aliis de hac materia sic habentibus prudens diffiteor, quam minus considerate præsum-

psisse videbar: tamen quæstionem aggrediar, cujus solutione obligatus teneor. Tuæ autem nunc partes erunt ut, quod a me petis, ipse mihi prior impetres, ut orationis tuæ merito desuper nobis infundatur, quod tibi uberius refundamus. *Omne datum optimum, et omne donum perfectum desursum est, descendens a Patre luminum (Jacobi 1, 17)*. Quid ergo? quæ perfecta non sunt, quæ optima non sunt, inde non sunt? Unde ergo sunt, si inde non sunt? Quid habes quod non accepisti? Neque tantum optima ab illo sunt, et minus bona aliunde: sed, sicut dicit Apostolus, *Omnia ex Deo (Rom. xi, 36)*. An forte nulla in his verbis exclusa sunt, quia cum omnia inde sunt, omnia perfecta et optima sunt? Quod si est, non per hæc verba, *optimum et perfectum*, inter magis et minus bona, facta distinctio; sed boni expressio. Et quomodo omne bonum *optimum et perfectum* est, cum, omne desursum? Quid desursum? *Descendens*, inquit, *a Patre luminum*. Qua ratione **178** apud Patrem luminum imperfectum aliquid intelligi potest? An forte *omne datum optimum et omne donum perfectum* inde descendit, sed non ibi fuit? Nam quomodo ab eo descendere et discedere posset, quod in eo, id est in Patre luminum esset? descensio enim non localem migrationem, sed magis virtualemente minorationem innuere videtur.

2. Denique et ipse Dominus distinguere videtur inter perfectum et minus perfectum: *Hoc, inquit, fac et vives (Luc. x, 28)*. *Si autem vis perfectus esse, vade, vende omnia quæ habes, et da pauperibus; et veni, sequere me (Matth. xix, 21)*. Et Apostolus: *Unusquisque proprium donum habet ex Deo; alius quidem sic, alius vero sic (I Cor. vii, 7)*: item, *Tanquam parvulis in Christo, lac potum dedi vobis, non escam (I Cor. iii, 1, 2)*: *sapientiam autem loquimur inter perfectos (ibid. ii, 6)*. Qua ratione ergo distincte omne donum perfectum desursum esse dicit; cum nec omne perfectum sit, nec nullum desursum non sit? aut si omne datum optimum est, et omne donum perfectum quia desursum est; quomodo non magis unum et idem, datum et donum, quam omne dicendum est? Omne enim quod apud Patrem luminum est, simplex et uniforme, non multiplex censendum est. Quid, si apud Patrem luminum et optimum et perfectum est, sed descendens in nos a Patre luminum, minus bonum, et minus perfectum est? sed hoc jam erit illam immutabilitatem mutabilium conditioni subicere; minorari enim quodam modo mutari est. Qua ratione ergo quod in se est, ab ipso descendere potest? sed iterum quod in ipso non est, quo pacto dicetur descendere ab ipso? aut si descendet ab ipso, quomodo non perfectum est? Et quoniam etiam Scripturæ auctoritas habet alia perfectiora esse, alia minus perfecta; quid sibi vult quod tantum optimum et perfectum donum desursum descendere dicitur, cum magis omne dicendum videtur? Deinde quid sibi vult quod positum est, *datum et donum, optimum et perfectum*? Aliqua per nomina hæc in-

nuitur distinctio. An solum dicta sunt ad expressionem et commendationem?

3. Ista mihi difficultates capituli hujus verba parturiunt; sed jam ad ejus redeamus seriem, orantes Deum ut quod in ea obstructum est ipse reserare dignetur, et donet nobis quod de donis ejus digne proloquamur. *Omne datum optimum, etc.* Primo loco inter datum et donum talis mihi videtur quædam haberi posse distinctio. *Datum* est quod non habes a te ipso; *donum*, quia non est a merito. *Datum*, dum accipis; *donum*, dum exinde promeris. *Datum*, dum illud habes ad usum; *donum*, dum possides ad fructum.

Cætera desunt in codice manuscripto.

TRACTATUS VI.

De misteriis redemptionis humanæ, ad amicum scriptus.

1. Scripsisti mihi satis parcum sermonem, sed propenso, ut reor, affectu. Et quidem lætatus sum de ea quam mihi impendis gratia, sed de laude, quam me prædicas, parum gratulatus. Ingenui est hominis ad laudes erubescere, quas suas non novit. Ut verum fatear, amica quadam credulitate tuum in me oberravit iudicium; pigrior est ad credendum fides, quam pia non informat affectio. Inde est quod facile credidisti, quod tanto creditum favore complecteris. Denique tria quædam in paginulæ vestræ mihi vultu relucent: primum, quod velim exuberare erga me; secundum, temperari circa me; tertium, averti a me, sed in te non minui. Hæc sunt affectus, fides, et studium: votivus affectus, favorabilis fides, pium discendi verbi Dei studium. Affectum suscipio, castigo fidem, instigo studium. Amorem intende, favori detrahe, studium tuum ad alterum dirige. Omnino in me minus invenies, quam persuasum tencs. Fortasse loquendo tibi barbarus fiam, qui fueram silendo philosophus.

2. Propterea doctrinæ studium jure in te prædico, sed docendi munus a me traduco. *Non sum medicus, et in domo mea non est panis (Isa. iii, 7)*. Non est unde vel ægrotantem sanem, vel egentem sustentem: sed tu nec æger es, nec egens, ut nostra indigeas aut arte sanari, aut pane satiari. Denique neutrum horum postulas; sed nescio quas **179** secretioris sapientiæ stillas, subtiles et suaves, delicatas et dulces. Nunquid ego de illis tibi videor montibus qui distillant dulcedinem, et quasi unum de coagulatis me suspicaris montibus? utinam vel collis fuerim! *Colles enim fluent lac*. Nam etsi fluxus innuit copiam, lactis tamen nomen imminuit gratiam: lac enim parvulorum est. E contra distillatio videtur quiddam sonare exiguum, sed indeterminata dulcedo nos nutrit ad immensum. Quod enim indefinite depromitur, quid, nisi infinitum exprimitur? tanto omni quæ determinata est, dulcedine supereminens, quanto omnis proprietatis determinatione carens. *Stillabunt, inquit, montes dulcedinem, et colles fluent lac (Joel iii, 18)*. Lac dulce est, sed dulcedo non

est. Dulcedo vero et dulcis est, dulcedo est, et ex ea dulcia sunt universa quæ dulcia sunt, sive genere differenter, sive gradu præcellenter: quæ enim ejus participatione dulcia sunt, comparatione tamen non sunt. Propterea dulcedo non hæc vel illa, sed simpliciter ponitur, ut ex modo vocabuli pendatur immensitas rei. Valde infinitum quiddam et intimum intellexit propheta, intimare volens, explicare non valens: *Oculus non vidit, Deus, absque te, quæ præparasti expectantibus te* (Isa. LXIV, 4).

3. Refugit immensum illud divinæ majestatis pelagus humani cordis et oris angustias, et tenues quasi per rimulas vix inde ad nos aliquid distillat. Quomodo enim sermone concluditur, quod sensu non pertingitur? Nam etsi in quibusdam omnia etiam profunda Dei legitur spiritus scrutans, non tamen et penetrans. Non est nostri vel otii vel ingenii pertingere ad illud intimum, et penetrare immensum, et in illam secretæ lucis abyssum caput immergere, et madentibus cincinnis guttis, non nocuis, sed luminis (ros enim luminis, ut ait propheta), ros ille (Isa. XXVI, 19) dulce tibi aliquid inde aspergere. Denique tales a me stillas deprecis, quantitate quidem exiguas, sed qualitate eximias; prudenter satis. Nosti enim ubique fere Scripturarum præponi profluis subtilia, profusis respersa, corpulentis comminuta. Denique hostiarum lex sanguinem jubet animalium fundere, avium distillare: et hoc ipso altare quod foris est, et basis ejus perfunditur; quod vero intus est altare et velum, vel leviter attingitur, vel septies respergitur (Levit. IV et XVI). Manna quoque minutum legitur (Exod. XVI), et thus in pulverem redigitur: ut quæ in Scripturis exilia, quæ extenuata inveneris, spiritualibus attribuas et mysticis sensibus.

4. Hæc ergo sunt, in quæ te sitis perurget ardentior. Bona hæc sitis: sed utinam, ut legitur, ebrius sitientem assumat (Deut. XXIX, 29), ille ebrius qui plenus dicitur gratia et veritate. Ille ebrius, de cujus plenitudine nos omnes accepimus (Joan. I, 14, 16): ille ebrius simul et inebrians, qui propinator est et poculum, vasculum et vinum, vinum merum et mistum: miscuit enim sapientia in cratere vinum (Prov. IX, 2). O crater inebrians quam præclarus es! præclarus plane, veritate radians, voluptate inebrians. Denique in eo reconditi sunt omnes thesauri sapientiæ et scientiæ Dei (Colos. II, 3). Bona mistura, ubi commiscetur veritati gratia, sapientiæ scientia, divinis humana. Quæ Deitatis sunt, mera penitus sunt, ubi nihil est vel partibus compactum, vel materialiter subjectum, vel formaliter affectum, et ideo nec simul, nec successione diversum: sed omnia quæ in nobis, et per nos, nomine et notionem distant, in unam indifferentem et essentialem simplicitatem concurrunt, et indiscrete permiscuntur. Hæc ergo mera sunt et simplicia: sed humanis in unitatem personæ per Incarnationis commista mysterium. In Christo Jesu intueri quemadmodum personæ est unitas, et essentiæ Trinitas: foris cor-

pus, intus spiritus, in intimis Deus. In ipso et æternitas inceptit, et immensitas crescit, et potentia defuit, et opulentia inanescit, et sapientia nescit, et sermo silesit: *Non clamabit, inquit, et non audietur foris vox ejus* (Isa. XLII, 2).

5. Quid est, bone Jesu, quid est quod legimus: *Sapientia foris clamitat, et in plateis dat vocem suam* (Prov. I, 20). Nunquid non tu es Sapientia, quæ ex ore Altissimi prodivit? quomodo ergo illa foris clamitat, et tu non clamas? non auditur foris vox tua, illa in plateis dat suam? Nunquid non tu Sapientia es, de qua loquitur Apostolus: *Christus factus est nobis a Deo Sapientia* (I Cor. I, 30)? nobis quidem factus, nam **180** in se natus: nobis factus, magis autem nos facti in ipso: creati enim sumus in Christo Jesu sicut in operibus bonis, ita in sensibus piis. Imo et nos in ipso, et ipse in nobis. *Filiolimeï, quos iterum parturio, donec formetur Christus in vobis* (Galat. IV, 19). Formatur in nobis ad vitam, formatur ad veritatem. *Vivo, inquit, jam non ego, vivit vero in me Christus* (I Cor. II, 20): quomodo non consequenter et dicere poterat: Sapio jam, sed non ego, sapit vero in me Christus? Omnia in me: in me redemptio, in me sanctitas, in me sapientia. Non sapit in me, Domine, nisi tu; sed non sapis in me nisi te, si tamen in te quæ sursum sunt, sapiam. Gloria enim in confusione eorum qui terrena sapiunt. Merito ait propheta: *Qui gloriatur, in hoc gloriatur, scire et nosse te* (Jer. IX, 24). Cum ergo ipse sis sapientia a Deo, et sapientia Deus; sapientia in te, et sapientia in nobis; sapientia scita, et sapientia sciens; sapientia foris, sapientia intus; foris operans et intus aspirans; in opere apparens, et in corde aperiens: quid, inquam, est quod sapientia foris clamitat, et tu non clamas? non auditur foris vox tua, et illa in platea dat suam? An forte clamas perperis [i. e. indoctis] evidentiam; sed nondum audiris ad plenam notitiam? Foris clamitas, dum quod es, nobis per indicia loqueris: et item non clamas, dum quod in te es, in veritate lates. Foris clamas, beneficia ostentans; et item non clamas, essentialiam occultans. Felix auris, quæ susurrii illius venas percipere potest. Venæ sunt, quæ vitales sunt, et occultæ sunt, et clausæ sunt; et quod inde nobis tenuiter evaporat, susurrio, imo silentio est quam clamori vicinius.

6. Mira vehementer est majestatis illius essentia, et intima et subtilior, quam ut crasso possit corde comprehendi: ad illam capiendam crassum certe est cor omne quod creatum est. Propterea multiplici spissatur et pinguescit ænigmate, umbrarumque quadam et operum mistura temperatur; et Incarnationis demum induitur habitu, ut possit a nobis facilius capi, frequentius recoli, teneri diutius, retractari devotius. Universa enim quæ sunt de Jesu, inveniuntur, si discutiantur, subtilia; si observentur, utilia: jucunda in ore, fecunda in opere, meditatione dulcia, etsi quædam sint imitatione aliquatenus dura. Etenim hæc ipsa exterior afflictio, illa

interiori cordis roratur et aspergitur gratia, ut sit molliter aspera, suaviter amara, pinguis et arida : et in craticula crucis velut assa, sed bonæ spei oleo respersa, sicut scribitur, *Spe gaudentes, in tribulatione patientes* (Rom. xi, 12). Item in Canticis : *Bibi vinum meum cum lacte meo* (Cant. v, 1) : ubi et sponsæ ubera assimilata sunt botris (Cant. vii, 7, 8). Bonus ille botrus, qui in crucis est torculari pressus, ut passionis suæ vinum myrrhatum et amarum in lactis nobis alimenta dulcesceret, et vulnera in ubera transirent. Contemplanti sunt ubera ; et conversanti, vina ; meditati, suavia ; imitanti, subamara. In uberibus prælibando quæ futura sunt sapimus, in botris quadam ebrietate carnis motus sopimus ; in uberibus complantati ad vitam, in botris consepulti cum Christo in mortem. Ubera nobis sunt, dum dominicæ passionis merito et munere gratiæ sempiterna bona speramus : botri nobis sunt, dum ejusdem æmulandæ passionis zelo a carnis sensibus animum separamus. In uberibus in id quod futuri sumus ex parte reformamur ; in botris ab eo quod sumus, paulatim transformamur, donec ad quam creati sumus imaginem plene conformemur : cum enim apparuerit, similes ei erimus (I Joan. iii, 2).

7. Vere enim nunc cognoscimus ex parte. Donec ergo plene revelet quod nostræ salubriter notitiæ sustulit, pie retractemus vel bona quæ contulit, vel mala quæ pertulit, contemplantes non modo delectationes Domini, sed et tribulationes. Erit autem quando totum occupabit delectatio, et absorbebitur mors in victoria. Hoc est quod sequitur : *Ascendam in palmam, et apprehendam fructus ejus*. Vere in palmam ascenditur, quando novissimus inimicus destruetur mors. Palma coronis est apta victricibus *Statura tua assimilata est palmæ* (Cant. vii, 8, 7). Fide stamus, in fide triumphamus : hæc enim est victoria quæ vincit mundum, fides nostra (I Joan. v, 4). Bona victoria quæ vincit mundum, melior quæ mortem : fide vincimus mundum, fide vincimus mortem. *Habetis*, inquit Apostolus, *fructum vestrum in sanctificationem, finem vero vitam æternam* (Rom. vi, 22) : hæc est enim vita æterna, ut cognoscamus verum Deum (Joan. xvii, 3). Ergo finis est cognitio, fides inchoatio ; in fide stamus, et in fine ascendimus, in fide stamus erecti semper et rigidi, mundi hujus nec flexi blanditiis, nec fracti minis ; in fide ascendimus, gravi corruptibilitate exuti, mundi nec egentes officio, nec laborantes supplicio.

8. Nec pretereunda distinctio, quod primo dicitur assimilari palmæ, in posteriori assumi in palmam ; in quo similitudine non innuitur, sed exprimitur unio. Denique qui adhæret Domino, unus est spiritus (I Cor. vi, 17) ; et totus est spiritus, spirituali perfusus et infusus luce et lætitia, totum se perdens et illum solum apprehendens : nequaquam medicinali afflictione se perdens, ut ibi, *Qui perdidit animam suam propter me, inveniet eam* (Matth. x, 38) ; sed feliciori quadam ratione, nec vana curio-

sitate extentus extra se, et subtus se ; nec sollicitudine necessaria distentus circa se, nec oblectatione privata contentus in se. Divinis mens illic occupata et absorpta theoriis, perfectissima et securitate tranquillatur, et serenitate irradiatur, et suavitate inebriatur : securitas sine periculo, serenitas sine nubilo, suavitas cum ineffabili jubilo.

9. Sed hæc illorum sunt, qui, jam avulsi a lacte, epulantur ab introitu gloriæ : confortata sunt ista supra nos, non possumus ad ea. Propterea ab his exclusi epulis, ad ubera redeamus, ab epulis contemplationis ad ubera consolationis, ad ubera, et ad botros ; ab illa mera et epulatoria simplicitate, ad hoc poculum temperatum, quod miscuit nobis Sapientia in cratere illo, in quo habitat omnis plenitudo divinitatis. De quo et dicitur : *Umbilicus tuus crater tornatilis, nunquam indigens poculis* (Cant. vii, 2). Sit ergo et animæ tuæ umbilicus sicut crater tornatilis, quodam castigationis et disciplinæ ferro attenuatus et tersus, et subtilis effectus, et capax, ut copiose infundi possis et inebriari, meritoque illud tibi conveniat : *Umbilicus tuus crater tornatilis, nunquam indigens poculis*. Denique et mulieri fornicanti dicitur : *Non est præcisus umbilicus tuus in die natiuitatis tuæ* (Ezech. xvi, 4). Quam multi hodie in natiuitatis suæ die, et primo conversionis tempore umbilicum præcidunt, posterioribus adducentes præputium ; spiritu incipientes, sed carne consummati ! Sit ergo umbilicus tuus non modo præcisus, sed et circumcisus, perpetuaque æqualitate tornatus : ut erasa omni corruptela, imo corpulentia, spiritualis poculi jugitate redundet quasi aquarum viventium puteus, et de cætero non venias huc haurire.

TRACTATUS VII.

AD ROGERUM ABBATEM.

Duæ sunt partes hujus tractatus. Priore redarguit ambitiosos, et præsumptuos ; altera Rogerum commendat a dotibus ad prælaturam idoneis, et hortatur ut perseveret.

PARS PRIMA.

1. Persuaderi tibi postulas, mi Rogere, tenendum esse quod tenes, et periculosæ potestatis metum nostris allegationibus attenuari. Oleum certe me jubes adjicere camino (Hor. Sat. II, iii, 321), et tui unius occasione multorum cupiditates per se succensas flatu nostri inflammare sermonis. Sed quid flatu dico ? *Tenuis*, sicut scribitur, *halitus prunas hujusmodi ardere faciet* (Job. xli, 12). Quemcumque hac in causa dederis, satis disertus orator putabitur, et persuadere facile : ad quod irrevocabiler fere omnium apposita sunt corda, omnes apposite quodlibet persuademus ; cum autem ad id quod decet, ventum fuerit, ibi laborandum est, et in vanum verba fundenda. Denique et hoc ipsum propheta se exprobrando subsannat : *Loquimini nobis placentia, videte nobis errores, nolite ea quæ recta sunt loqui*. (Isa. xxx, 18). Bona causa, quæ per se partes oratoris exsequitur, et sine artis opera auditorum animos allicit et

emollit. Supervacua erit hæc persuasio, et nihil aliud assectatur, nisi ut de cupidis improbos faciat, et tenuem tollat pudoris obicem, qui solus ambitioni obstare videtur, et æstuantes motus quasi maris aquas in cordis utre concludit. Hoc erit non fenestram, sed ostium aperire, et succensæ fornaci folium admovere spiramina. Lascivus satis frutex ambitionis, et tanquam **ISS** in læta non tam fructificat, quam luxuriat homo.

2. Hæc est radix amaritudinis, quæ sursum germinans, impedit, et per illam inquinantur multi, et exstirpari non potest: et quid illam irrigari postulas? Inter manus vellentium pullulat rediviva plantatio, et tu illam quadam diligentia exhortationum excoli rogas? Nam si in te prava radix hæc emoritur; sed circumquaque juxta te exoritur: cumque verbum cohortationis ad te missum utiliter fuerit, in aliis forsitan damnose cadet. Plantatio hæc ubique est, sicut myricæ in deserto. Et nescio sicubi lætius frutescit, quam in terra sitis et salsuginis. Vide mihi istos quorum exsiccatum est corium, quorum pallent ora jejuniis, quorum operosam callus obducit manum, qui elongant et manent in solitudine, qui adoperiuntur sacco, et squalent sordibus cutis eorum: vide, inquam, si non in terra squaloris et solitudinis ipsorum ubertim ambitionis radices increscunt. Denique intra vitales paradisi arbores et læta germina, ubi non habebat homo vestium sinus, quibus peccata recondere; in optimo solo pravus surculus erupit. Creavit enim Deus universa bona valde.

3. Sed quid ego de paradiso retexo? Cœlestis illa solitudo, et angelici montes humana conditione et conversatione supereminenter deserti, germinis prædicti ex parte male feraces exstiterunt. Testatur illorum casus, præposterum qui parabant ascensum. Audi quid princeps dicat: *Super astra cœli collocabo solium meum, ascendam super altitudinem nubium, similis ero Altissimo.* Dicebat hæc non voce, sed voto: non, Inter astra, inquit, et inter nubes; sed, *Super astra et super altitudinem nubium.* Ipse ergo inter astra matutina creatus et unus de filiis Dei, cæterorum sorte non contentus, solus hæreditate possidere voluit sanctuarium Dei, et in monte testamenti, in hæreditatis dignitate sedere: testamento enim paterni juris confertur hæreditas. *Sedebam in monte testamenti.* Quo se proripit improba temeritas? quid tibi usurpas quod est Unici? Ipse Filius, ipse unicus, ipse imago est Dei invisibilis, ipse splendor gloriæ, et figura substantiæ, et tu dicis, *Similis ero Altissimo?* Si similis eris, nondum ergo es: ipse vero Unigenitus semper est, et ex æquo similis est; et in hoc non adoptatus, sed natus est, et paternæ potestatis jura non accepit per gratiam, sed habet per naturam. Firmum et immobile, et æternum testamentum divinæ essentiæ, indifferens unitas: et tu tibi montem testamenti præsumis? *Super astra ascendam, et super altitudinem nubium.* Satis sit usque huc ausus extendisse temerarios, non esse alio-

rum communitate contentum. Hic poteris superbiæ posuisse metam, et ascensionis fixisse gradum. *Similis ero Altissimo.* Altitudinem nubium superas, et Altissimo te comparas? concreatis præfers [*forte præes*], et Creatori te confers? inordinati gradus isti; indebitum gradum usurpasti: propterea dejectus es de gradu tuo, et de statione tua; et *detracta est ad inferos superbia tua* (Isa. xiv, 14-15). Plantavit te Dominus quasi vineam electam, omne semen verum (Isa. v, 1, 2, et Jer. ii, 21); sed tu in die plantationis tuæ statim effectus es labrusca, et ante messem totus effloruisti. Effloruisti plane, evacuati sunt flores tui, et non sunt reservati ad messem, non sunt ad maturitatem perducti, sed, sicut subjungitur, *immatura perfectio germinavit* (Isa. xviii, 5): propterea præcisi sunt ramusculi tui, ramusculi steriles et infructuosi divinæ sententiæ præcisi falcibus. Et tu ipse, juxta Prophetæ ejusdem insultationem, *quasi stirps inutilis* (Isa. xiv, 19), de quietis et gloriæ tuæ loco projectus es, effectaque est habitatio tua in medio doli, et in medio doloris. Poterat superbiæ surculus in paradiso pullulare, sed non poterat perdurare: omnis enim plantatio, quam non plantavit Pater cœlestis, eradicabitur (Matth. xv, 13). Plantare te voluisti in loco non debito, ideo quasi spuria plantatio non dedisti radicem altam. Denique et nemo sibi sumit honorem, sed qui vocatur a Deo: tu autem assumpsisti indebitum, idcirco consumpsisti datum.

4. Heu me! quomodo nullus tutus est ab hoc virgulto locus, nulla immunis regio! radix, ista radix cupiditatis, ubique fere crescit et fructificat, occupans terræ faciem, et quasi memor ubi primo orta fuerit, in his peculiariter qui portant imaginem cœlestis. Quando, Domine, eradicabis plantationem hanc infidelem, germen alienum? quando adimplebitur quod dictum est per **ISS** prophetam: *Deserta facta est vinea Sabama, domini gentium exciderunt flagella ejus?* (Isa. xvi, 8.) *Sabama* Attollens altitudinem dicitur. Quid est altitudinem attollere, nisi merita magnificare? *Non sum*, inquit Pharisæus, *sicut cæteri hominum* (Luc. xviii, 11). Aliter Christus nos docuit: *Cum*, inquit, *omnia feceritis, dicite: Quia servi inutiles sumus* (Luc. xvii, 10). Docuit me altitudinem virtutum et operum non attollere, sed attenuare; docuit et fecit, sicut scriptum est: *Cœpit Jesus facere et docere* (Act. i, 1). *Cum enim in forma Dei esset, semetipsum exinanivit, et factus est sicut cæteri hominum.* Ille inclinavit altitudinem suam, et tu attollis tuam? Quid ergo in vinea *Sabama* intelligitur, nisi ebrii sensus animi, sensus se attollens adversus sensum Dei, sensum de quo dicit Apostolus: *Hoc sentite in vobis quod et in Christo Jesu, etc.* (Philipp. ii, 6, 7, 5): et item, *Non alta capientes, sed humilibus consentientes?* (Rom. xii, 16.) Audi sensum alta sapientem, et se extollentem, et quasi fumum evanescentem in cogitatione sua: *Visitabo, dicit Dominus, super fructum magnifici cordis regis Assur, et super altitudinem oculorum*

ejus. Dixit enim: In fortitudine manus meae feci, et in sapientia mea intellexi (Isa. x, 10, 12, 13). Et alibi: Nonne hæc est Babylon illa magna, quam ego feci? (Dan. iv, 27.)

5. Audisti sensum, magnificentum sensum se extolentem; intellexisti quid sit vinea Sabama, vinea quæ utinam deserta sit, et non sit qui excolat eam. Audi nunc Apostolum; audi dominum et doctorem gentium: *Domini enim gentium exciderunt flagella ejus. Audi, quomodo ipse excidat flagella Sabamæ: Noli altum sapere, sed time (Rom. xi, 20). Præcipe divitibus non superbe sapere (I Tim. vi, 17). Flagella, inquit, præciderunt, radicem nequiverunt: exciderunt quod eminebat, non potuerunt quod latebat. Radix ipsa cupiditas, flagellum honor et sublimitas: concupiscentia quasi radix, curæ quasi flagella. Adverte quam signanter loquitur. Nos in sublimitatibus delicias arbitramur: Propheta flagella vocat. Flagellant vere et excoriant animum, et exulcerant tenerum et intentum in Christo affectum. Infelix plane, qui in exterioribus adeo induruit, ut non sentiat hæc esse flagella, sed gaudia. Flagellaverunt me, et non sensi (Prov. xxiii, 35.) Deserta facta est vinea Sabama. Vere deserta a patribus nostris, qui nescierunt possessiones, sed pietatem excolere; non rebus intendere, sed religioni. O tempora! o mores! Modo fere omnes mundi in se sensum excolunt, mundi hujus spiritum habere se gaudent, sapientiam hujus mundi, quæ stultitia est apud Deum, quæ legi Dei nescit, imo nequit esse subjecta. Non enim potest cupiditas servire charitati, non novit aliorum onera portare; magis autem sua aliis impingere. Acerrimi corrogatores, parcissimi erogatores, ut vere in eis de Cis Saul natus videatur. Cis namque Durus, Saul autem Petitio, id est, de avaritia aviditas, de parcitate improbitas. Durus ventus aquilo, ab eo congelatæ sunt aquæ: suavis auster, ad cujus flatum misericordiæ et charitatis fluunt aromata. Durus pater Cis, suavis ille, de quo Jesus Christus: *Ut sitis, inquit, filii Patris vestri, qui oriri facit solem suum super bonos et malos (Matth. v, 45).**

6. Quam dissimiles rerum æstimatores in coemendis et in transigendis non operibus, sed mercibus! quam argute de oris sui sacco duplicia proferentes pondera! nati et edocti videntur, non apud monachatum, sed apud mercatum: in hoc sensu abundant, satis tenuiter et exiliter et sicce de Christo sapientes. Propter quod propheta: *Brachium Domini cui revelatum est et ascendit quasi virgultum coram eo, et quasi radix de terra sitiens (Isa. liii, 1, 2). Nihil validum, nihil sublime, sed infirmum et humile, et præter simplicis radicem fidei, sublimioris et divinæ vix aliquid attingentes sapientiæ. Paulus dicit: Fructificantes et crescentes in scientia Dei (Coloss. i, 10): isti e contra, propria non contentii inscitia, contemnunt aliorum scientiam, et invidi æstimatores, sapientiæ studia stoliditatem interpretantur, sobriam subtilitatem insaniam vel ja-*

ctantiæ denigrant nota, operantes ipsi cibum qui perit, non qui permanet in vitam æternam; ac si quando de agro revertantur domum, indignantur ad symphoniam et chorum, et junioris fratris ad gaudia grunniunt (Luc. xv, 25-32). Bonus junior ille, de quo dicit Apostolus: Induite novum hominem qui secundum Deum creatus est (Ephes. iv, 24). Bonus junior, 184 de quo item ait: Si qua in Christo nova creatura, vetera transierunt, et facta sunt omnia nova (II Cor. v, 17). Imprudens ille senior, qui laborem novit, lætitiâ non novit. Jure senior, qui in vetustate perdurat, et quæ veteris sunt hominis curat, qui carnis agit curam, et si non in deliciis, tamen in desideriis: in desideriis copiose possidendi, et si non intemperanter utendi. Qui volunt, inquit, non delicati, sed divites fieri, incidunt in desideria multa, inutilia et nociva (I Tim. vi, 9). Inutile et nocivum desiderium, ubi, etsi necessitas est in causa, nimietas est in cura. Mala sitis ardor habendi. Hæc ergo est terra sitiens, de qua pietatis et fidei radix infirme et humiliter ascendit, vix se paululum ab imis subrigens. Denique non potest ista non languere, ubi mundi desideria luxuriant, et vanæ dilatantur propagines. Felix qui has a se exciderit, in quo deserta neglecta est vinea Sabama, vinea scilicet quæ altitudinem suam attollit, altitudinem conversationis ad gradum prælationis. Sabama enim etiam Aliqua conversio dicitur: nam qui conversionis aliquatenus videntur attigisse initia; hi, inquam, magis, quasi summa flagella, ambitionis agitantur vento. Per se satis hæc plantatio luxuriat; per se oritur, ubi non seminatur, et surgit dum succiditur: propterea non indiget plantari, sed amputari; non excoli, sed excidi.

7. Sed jam ista sufficiant pro eo, quod non expediat propter alios exhortationem quam exigit, facere. Sed quoniam jam aliquanta in ambitionem diximus, congruum erit si de præsumptione non penitus sileamus. Confutavimus illos ex parte, privata qui cupiditate ad alta feruntur; confundamus, imo et commoneamus et illos qui fraternæ necessitatis obtentu se teneri gloriantur: quibus, laudabiliter quidem occupatio gravis est, et grata quies; sed tamen inani imo insolenti et tumido timore moventur, si magisterii gradum dimittant, ne non sit cui jure committant: qui sapientes sunt in oculis suis, et coram semetipsis prudentes; qui hoc vanitatis non contenti gradu, cum Elia soli relictis sibi videntur (III Reg. xviii, 22, et xix, 10). Quemdam se Mosen reputant, sed supra Mosen. Ille namque dicit, *Domine, provide alium quem mittas (Exod. iv, 13): isti dicunt, Non est alius, Domine, quem mittas. Apprehendet, inquit Isaias, vir fratrem suum, domesticum patris sui: Vestimentum tibi est, princeps esto noster. Quid ille? Non sum medicus, et in domo mea non est panis neque vestimentum. Nolite constituere me principem (Isa. liii, 6, 7). Ac si dicat: Non sufficit ut vestimentum mihi sit, nisi abundet, ut et aliis impertiam. Non est satis ut principatum*

obtimeam, habere vestimentum disciplinæ, vestimentum exterioris conversationis et observantiæ, compositum habere hominem exteriorem, quo tanquam vestimento utor in omni actu et gestu : nam nec mihi satis, multo minus aliis satis. Exiguum est quod in me commendatur, majora expetenda sunt. Parum est ut ipse sanus sim, nisi et alios sanare possim. Propterea dicit : *Nolite constituere me principem, non sum medicus, et in domo mea non est panis neque vestimentum. Non sum ego medicus* : et iste dicit, Solus ego medicus. Denique quocumque circumspicit, aut imperitia, aut impuritas, aut dolus, aut desidia occurrit, ut solus sit qui prudens sit et fidelis servus; et ideo in cogitatione sua dicat. Nolite alium constituere principem, ne forte detur puer princeps, et effeminati dominantur. Hujusmodi non indigent persuasionem quam postulas. Quamvis enim superiori gradu non delectantur, laborum se tamen lucris solantur, quietis et pacis affectu labori resultant, sed alia ex parte ad uberes operum fructus exsultant. Currentem hic ego sermonem contraho, quia tu jam ad alia traheris, imo forsitan, ut fieri solet, per plura distraheris.

ALTERA PARS TRACTATUS.

Rogorum commendat, ut instructum dotibus ad prælaturam idoneis, et perseverare jubet : prius tamen difficultates et onera prælationis exponit.

1. Sermone præterito studium gessimus præsumptuosos simul et ambitiosos reprimere : in hoc autem, plus justo meticulosos animare. Bone Deus, quid intervalli **185** inter hunc et illum obvenit! quantus sæcularium irruens turbo calumniarum calamum excussit a digitis, pariterque manum et animum longe abripuit a materia! Veni vere in altitudinem maris, et tempestas demersit me. Quando, bone Jesu, salvum me facies a tempestate : etsi nondum a tempestate, saltem a spiritus pusillanimitate? Crescit et increbrescit undique tempestas, et ego pusillo sum spiritu, et angusto animo : nec possum turbinum impetus, et ventorum rabiem meditationum aura tranquillare. Non possum in cordis mei cratere forensibus litigiis spiritualem miscere lætitiā. *Coangustatum est stratum, sicut ait propheta, ita ut alter decidat, et pallium breve utrumque operire non potest (Isa. xxviii, 20).* Sanctus Jacob vicibus uxorum mutabat amplexus, et qui simul utramque tenere non poterat, ab unius thalamis in alterius jura difficile transibat; felix suo plane iudicio, si solius Rachelis totus in possessionem cederet. Poterat occalluisse animus noster frequenti tritus injuria, et usu ipso contra adversa durior reddi. Et quidem frequenter ei callus obducitur, et ingruentibus duratur adversis. O quoties firmum me reputo ad mundi perferendos turbines! nec est jam quod delitescere velim; et sicut scribitur, abscondere me a vento, et a tempestate celare (*Isa. xxxii, 2*). At si quando inter molles Rachelis mens lenescit amplexus, solitam statim remittor in teneritudinem, et ad sufferentiam tribulationum rudis

reddor et insolens. Denique nihil melius arbitror, quam humilis mutatione loci irruentes declinare injurias, et intrare cavernas petrarum a facie formidinis hujus.

2. Væ prægnantibus et nutrientibus! in his diebus præsertim. Beata plane ubera quæ non lactaverunt : qui enim lactis indiget alimento, parvulus est; et ad perferendam iuopiam et rapinam bonorum imbecilem animum gerit. Tales sunt pro quibus exercenda sunt jurgia, sectanda concilia, palpandi rectores, repellendi raptores, refellendi litigantes, redimendi judicantes, conformandi sæculo qui cum Paulo conversabantur in cælo. Fuere tempora quando sugere solebamus lac gentium, et mamilla regum lactari; et ecce jam repetunt instanter, quod nos forsitan paulo intemperantius suximus. Sed dum arida vehementius ubera premunt, cum temporalium lacte subditorum eliciunt sanguinem, non hunc sanguinem carnis, sed illum animæ sanguinem; illum vitalem et interiorem, qui spiritualibus animi venis includitur, illum de quo propheta, *Benedic, anima mea, Domino; et omnia quæ intra me sunt, nomini sancto ejus (Psal. ciii, 1)* : illum, inquam, sanguinem nimia absorbent et ebibunt inquietatione. Heu! quomodo rerum omnium vicissitudo est! In bello pax nobis, in pace bellum. In pace amaritudo amarissima; sed nobis qui obligati sumus mundi ad negotia, quos Ægyptia illa prælationis involutos pallio tenet, et providendi cæteris necessitate astrictos; qui animales adhuc sumus, qualibus loquitur Apostolus : *Omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit (Rom. xiii, 1). Qui autem spiritualis est, ipse dijudicat omnia, et a nemine dijudicatur (I Cor. ii, 15).*

3. Sed quorsum ista? An ut Ægyptiæ in manu suscepti muneris pallium relinquant? Relinquant, inquam, et refugias cum Joseph quasi periculosum (*Gen. xxxix, 12*); vel cum David deponas quasi onerosum (*II Reg. vi, 14-20*). Denique ut frequenter expeditus sese daret in saltum, exutus et nudatus est quo tegebatur pallio. Sufficit enim corpori pigritia sua, et illud propria satis ponderositas gravat. Nunquid suscepti muneris te quoque velamine nudare volo? At id contra propositum. Susceptum est enim persuadere tibi ne onus abjicias pastorale, quod et rite subiisti, et ratione commoda administras : nam cum id parum ex voto susceperis, libens semper amoliris, vel periculi metu, vel quietis obtentu. Verendum autem erat sic affecto, ne, dum quodam mens in pendulo fluctuat, in administrandis aliquid obrepat incuriæ. Sed quomodo tibi persuadere conabor, quod jam mihi fere dissuasi? Sed longe dissimilis ratio. Denique imperitus ego artifex in difficili habeo sudare materia; tibi ad votum concurrunt omnia, et ex sententia respondent.

4. Dissimulare non potes quod rerum evidentia clamat. **186** Exteriora si respicias, et ampla, et tuta sunt : nulla te in illis coarctat inopia; sed ne injuria quidem inquietat. Locus secretus et consi-

tus, et irriguus, et fertilis, et nemorosa vallis verno in tempore avium dulci cantu resultat, ut possit emortuum recreare spiritum, delicati animi detergere fastidia, indevotæ mentis emollire duritiam. Denique hæc vobis aut futuræ jucunditatis auspicia depingunt; aut primæ illius qualescunque exhibent reliquias, quas inter paradisi amœna humanæ conditionis sortita est integritas. Sed nullum iniquies in hujusmodi meritum virtutis collocari. Negare non possum, quippe cum media sint hæc : sed sicut ad comparandum meritum nulla, sic ad quietem conferendam non parum sunt commoda. Nec nos ita ab antiquis, qui nobis conversationis experimenta tradiderunt, quorum auctoritas antiquior, et puritas amplior : non, inquam, ita ab illis dissentimus, ut quæ ipsi ad perfectionem impedimenta crediderint, nos virtutis instrumenta prædicemus. Illi fortioris animi impedimenta loca fertilia et amœna definire : nos dicamus fomentum esse infirmioris, et ejus qui necdum dicere possit, *Renuit consolari anima mea; memor fui Dei, et delectatus sum* (*Psal. LXXVI, 3, 4*). *Omnia possum in eo qui me confortat Christo* (*Philipp. IV, 13*). Quæsiverunt antiqui patres loca horrida, arida, ut exercendæ haberent abstinentiæ materiam, et distendendi per sollicitudines animi non haberent causam. Corporali indulgentius sese labori impenderunt, ut et cordis libertatem possiderent, et vagam evitarent discurrendi levitatem, simul et conquirendi improbitatem. Denique plus manuum artificio, quam agrorum cultu vitam transigebant, tenuis angustias substantiæ (ut non dicam nullius) lucro quietis levantes : quippe paucis contenti, vel affligendi corporis, vel recreandæ mentis gratia. Anxie siquidem et misere cor distenditur et distrahitur, cui multa providendi et in longinquum incumbit necessitas. Servierunt illi tempori suo, nos nostro serviamus. Hæc nostra ætas in deterius vergens, alios attulit mores. Providenda nunc sunt permanentibus copiosa, adventantibus curiosa. Nec hos dico adventantes, qui sæculares sunt; quid enim mihi de his qui foris sunt, judicare? Quamvis nec apud illos solita teneatur districtio, ægre ibi ferentes inopiam, ubi rerum omnium copias arbitrantur. Sed quid illos commemorem, quorum deus venter est? (*Philipp. III, 19*). Ipsi abstinentiæ professores et prædicatores, ipsi primates Ordinis, quam fastidiosi sunt alienis in domibus! quam exquisitas et elaboratas artificiose requirunt epulas! quomodo contrahunt frontem, corrugant nares, avertunt oculos, si quid minus lepide, minus festivo apponatur!

5. Sed quoniam hujus temporis malitia ita comparatum est, ad utrumque sufficit manus tua, ut possit simul ostentui servire et usui, pauperum necessitati et divitum vanitati. Quid deinceps? quales habes officiales socios, quam strenuos, quam industrios, quam sollicitos, quam, quod primum est, fideles? Vix administrandæ exterioris substantiæ ad te summam deferri necesse est. Nus-

quam fere de tabernaculo Domini egrederis; in conciliis, in conventiculis, in capitibus platcarum, ubi modo dispersi sunt lapides sanctuarii (etsi tui aliquoties), tu rarissime videris. Magnum in hoc argumentum, tibi non gratam inquietudinem, et remotam procedendi necessitatem. Te non manus, non oculus, non pes tuus scandalizat : alioquin quamvis cum dolore abscindendum et separandum erat potius membrum a capite, quam caput a corpore. Nullam ergo in his habes deserendi materiam officii. Forte injuriosus videar, et nimis molles afferre consolationes, erudito exercitatoque indignas animo. Quid enim si paupertas incumbat, si injuriæ, si calumniæ, si rei inopia familiaris, imo communis, si hujus etiam inopiæ direptio, si a latere periculum in falsis erumpat fratribus? succumbendum erit viro forti et fideli? cedendum loco, et contra Pauli monitum deserenda collectio? (*Hebr. X, 25*.) Imo quidem tenenda et tuenda tanto amplius, quanto periculosior institerit dies. Denique fere hæc omnia transcurristi testamentorum genera : qui vero in arduis cucurristi, nunquid in planis effundentur gressus tui? aut qui egere didicisti, abundare nescies; ¶ cum Paulo esuriens, sed cum Paulo saturari, [*supp. nesciens*]? (*Philipp. IV, 12*.) Imo utroque in genere bene instituti animi documenta præbuiti; susceptum conversationis iter continuo, nusquam interrupti tenoris filo deducens. Ego vero his fortioribus omissis, mediocri incedere via, et ea commemorare [*supp. volui*], inquietudinis a te quæ causas amoverent : cum altissima in paupertate quietum te semper audierimus, plus fide et manu nitentem, quam vel pudenda mendicatione, vel turpi nundinatione.

6. Sed quoniam multa de facilitate administrationis diximus, consequens est ut administrandi peritiam non transeamus. Peritiam dicam, an gratiam? imo et peritiam, et gratiam. Inepta erit quamlibet apta materia imperiti inter manus artificis; ipsa vero peritia aut perniciosa erit, aut inefficax, si gratia dirigente destituatur. Nisi enim Dominus ædificaverit domum, in vanum laborant qui ædificant eam (*Psal. CXXVI, 1*). Collatas tibi dotes forsitan dissimulabis : sed quod humilitas dissimulat, utilitas clamat. Quid nunc ego commemorem prædia, quid pecunias, quid vasa, quid vestes, quid ædes, quid homines, quid omnia et orta et aucta in manu tua, quæ vel rerum exteriorum sunt vel religionis, ex quo te Dominus ligavit ad arandum loco suo, ad confringendas glebas vallium post se? quanta piarum surrexit seges animarum? quomodo valles tuæ abundant frumento, frumento de quo dicitur : *Quid bonum ejus, aut quid pulchrum, nisi frumentum electorum, et vinum germinans virgines?* (*Zachar. IX, 17*.) Non potes administrare sine gratia, quod per te sic excrevit in gloria. Gloriosa plane facta sunt in civitate tua, sed per manum tuam. Pro eo enim quod fuit derelicta et contemptui habita, et non erat qui transiret ad illam, ecce quo-

modo posita est in superbiam sæculorum, paupertate, tempestate convulsa, absque ulla consolatione. Quomodo nunc strati sunt per ordinem lapides tui, et fundata es in sapphiris? Si in sapphiris fundata, ubi consummata? Fundata es in sapphiris. Fundamentum humilitatem sonat, sapphirus puritatem: humilitatem conscientiæ, et puritatem scientiæ; humilitatem conversationis, puritatem contemplationis. Fundata es, inquam, in sapphiris; propterea dicitur, *Nazaræi tui candidiores nive, nitidiores lacte, rubicundiores ebore antiquo, sapphiris pulchrioribus* (*Thren. iv, 7*): in primo contriti; in secundo nutriti; in tertio roborati; in quarto purgati. In primo pœnitentes; in secundo innocentes; in tertio amantes; in quarto contemplantes. In primo mortificati; in secundo vivificati; in tertio inflammati; in quarto illuminati. Et hoc totum, quoniam fundata es in sapphiris. Tu ipse fundamenti vice fungeris per exemplum et providentiam; sapphirum te exhibes per verbum et sapientiam. Denique vox tua suavis, et decora facies: vox verbi, et facies exempli; vox prædicationis, et facies conversationis: propterea adolescentulæ diligunt te nimis. Quod si tu discesseris, cui alteri dicere poterunt, Ostende nobis faciem tuam, sonet vox tua in auribus nostris? cujus alterius poterunt et inniti exemplis, et intendere sententiis? quis similis tui, ut vocet et annuntiet, et Ordinem exponat? Fundamentum aliud tale quis poterit ponere, quale positum est, abbas Rogere? Filii tui sicut novellæ plantationes; filiæ tuæ compositæ, circumornatæ ut similitudo templi: promptuaria plena; oves fetosæ, abundantes in egressibus suis. Quomodo non beatum, quomodo non sanctum dicemus hominem cui hæc sunt? quomodo non Dominus Deus ejus, cujus tales divitiæ ejus? (*Psal. cxlvi, 12-15.*)

7. Hæc ergo sunt quæ manifesta dant indicia quod Dominus in ministerio tuo elegit te, et non abjecit te. Hæc tibi persuadent ut teneas quod tam utiliter tenes. Tantorum ubi te solaris conscientia operum, quid est in quo nostra tibi videbitur necessaria persuasio? Domesticæ tibi persuadent virtutes ut teneas, ne alius accipiat locum; persuadet tibi tam domestica industria, quam aliena ignavia; prosper successus, et pravus successor. Novi animum tuum, novi studia, novi mores, vel naturaliter collatos, vel industria comparatos; novi quam facile hoc onere careres, si inveniretur cui digne conferres. Contendunt inter se affectus et ratio: affectus humilitatis, et utilitatis ratio. Gratum duceres tibi vacare, et Deo: sed **ISS** grave item locum tuum deserere vacuum. Vacuum plane: quis enim supplebit illum? Quis dabit nobis alterum Jacob, qui in baculo suo transivit Jordanem, et nunc pluribus cum turmis regreditur? (*Gen. xxxii, 10.*) Quis, inquam, talem nobis parabit, qui sciat inter Liam et Rachelem moderate discurrere, unius fœditatem fertilitate compensans, sterilitatem alterius decoræ formæ prætexens gratia? (*Gen. xxix.*) Non est tui si-

milis, qui ita sit contemplatione suspensus, ne fiat operatione remissus; qui propter otia sapientiæ, providentiæ negotia non deserat, qui sub obtentu utilitatis in jura non transeat otiositatis; qui non ita Liam commendet, ut Rachelem condemnet, aut certe contemnat; cui nec Lia sit infecunda, nec Rachel fœda. Qui die et nocte æstu aduratur et gelu; sollicitus ne gregis damnum sustineat; sollicitior, si quid damni contigerit, de suo ut reddat; reddat lacrymis, reddat jejuniis, compassione, oratione, exhortatione. Quis in reditu suo avaritiæ nesciat idola: qui etsi illa habet in comitatu, non tamen habet in cultu: si habet in sarcinis, non habet tamen in sacris: qui pietati, non pecuniæ serviat, sicut legitur. *Pecuniæ obediunt omnia* (*Eccle. x, 19*). Denique et *avaritia idolorum est servitus* (*Coloss. iii, 5*). Qui et avaritiam nesciat exteriori in occupatione, et corporalium quasi idola formarum æternarum in contemplatione; sed utrinque sit ejus et pura et prudens tam intentio quam intuitio. Videbis multos tenero ad Deum affectu, generoso vultu, pura et pulchra sicut Rachel facie, sive conversationis, sive cogitationis; sed infirmo et femineo adhuc consilio, alterius Jacob regi arbitrio egentes. Denique Rachel dum ad Jacob agenda non retulit, clam patris sui Laban idola tulit (*Gen. xxxi, 19*). Tulit, inquam, idola Laban, tulit quædam simulacra mundanæ honestatis, mundani favoris, mundanæ dealbationis. Laban enim *Dealbatio* dicitur.

8. Annon tibi videntur quædam Laban idola in itinere tulisse, et sæcularis simulacra vanitatis, qui superfluos nescio quos lepores religioni superinducunt; qui antiquæ observantiæ regulas novellis dispensationibus temperant, et vinum suum aqua miscent; qui laboriosam Patrum vineam in molles olerum hortos transferunt, et monachorum duritiam in mundi delicias? sicut enim scribitur, *Quorum deus venter est* (*Philipp. iii, 19*); similiter dici potest, Quorum deus vanitas est: et sic per singulas sæcularis dealbationis et delectationis species. Quantum vereor ne nos revertentes de Mesopotamia Syriæ plurima hujusmodi nobiscum idola portemus, non jam clanculo, sed in propatulo; neque Jacob nesciente, sed plane consentiente. Quædam Rachel patris idola, quæ cupide sustulit, caute operuit, quod femineo et molli tenebat affectu, infirmitatis obumbrans et excusans obtentu. Sed quod Laban adoravit, et Rachel occultavit, Jacob ignoravit (*Gen. xxxi, 34, 32*); quod apud Laban erat in honore, apud Rachel in amore, cognitum apud Jacob in horrore. Propterea quod ille in propatulo coluit, illa in periculo ad tempus occultavit, iste in perpetuum sepelivit. *Sepelivit, inquam, et suffodit deos alienos subter terebinthum* (*Gen. xxxv, 4*): sub arbore fidei, ambitionis vanæ et sæcularis apparatus memoriam.

9. Denique fidei animæ post tentationem in promissione dicitur: *Erit in ostensione sicut terebin-*

thus, et sicut quercus quæ expandit ramos suos (Isa. vi, 13) subter terebinthum, quæ est post urbem Sichimorum (Gen. xxxv, 4). Sichima humeri dicitur. Boni humeri illi de quibus legitur : *Posteriora dorsi ejus in pallore auri* (Psal. lxxvii, 14). Bonus humerus Christi Jesu : *Factus est enim principatus super humerum ejus* (Isa. ix, 6). Post hanc Sichimam posita est terebinthus; plantata est in passione Christi et fide. Felix qui in hac arbore triumphat omnes principatus et potestates, et sub ejus radice vanitatis universa infodit simulacra : ventus enim et inane, simulacrum eorum (Isa. xli, 29). Et ideo mundi pompa simulacris jure confertur. Non est hoc infirmæ animæ, et femineæ, et fragilis; sed luctatoris cujusdam et supplantatoris. Denique non est Rachelis, sed Jacob; nam etsi plures Racheles, sed non multi Jacob. Rarus qui sciat Esau supplantare, Laban fallere, deos ejus infodere; infodere, inquam, et sepelire veterem hominem, mundi imaginem, sæculi hujus conformitatem, ut non amplius conformetur huic sæculo, sed reformetur in novitate sensus pii, complantatus factus similitudini mortis Christi, ut simul resurrectionis fiat. Hoc est enim damnare et delere et defodere idola Laban, si veteris et terreni, quam portavimus, hominis imago fiat in absconsionem; et novi et cœlestis, in ostensionem, sicut terebinthus.

10. Hæc idcirco tam sollicitè distinguo, ne forte vir subjiciatur, et mulier præficiatur; ne fortis otietur, et fragilis negotietur; ne Jacob decedat, et Rachel succedat. Quamvis novelli isti, qui temporibus his prodire cœperunt, compositi et nitidi et dealbati, et quædam progenies Laban, qui Dealbatus dicitur, nec Rachelis in hoc adæquant modestiam : quod illa vanitatis mundanæ formam infirmitatis obtexit et excusavit velamine; isti vero sæcularitatis et superfluitatis negotium colore depingunt et palliant humanitatis, non expurgantes vetus fermentum, sed magis ostentantes peregrinis ciborum festivi confectionibus, et copioso conviviorum laudabiles apparatu. Longum erit si multa vanitatis percurrere velim genera, et jactantiarum catalogum texere. Hi sunt quos videas in gestu thrasones : in conviviis caupones, in conviciis gnathones : hi sunt qui sibi videri volunt in capitalis Catones, in causis Cicerones, in metris Marones; denique in colloctionibus sunt mimi, non monachi. Copiose jocosos verborum salibus fluunt; non illis de quibus Apostolus, *Sermo vester semper in gratia sale conditus sit* (Coloss. iv, 6) : magis illo de quo Dominus. *Quod si sal infatuatum fuerit et evanuerit, in quo salietur?* (Matth. v, 13.)

11. Propter tales ergo videris mihi studiose retentandus, et non commutandus; et si qui alii, apud quos antiquæ, ut aiunt, rusticitatis resedere vestigia : ne, si bonum salem abjiciamus, infatuatum suscipiamus, et contingat illud propheticum, *In siccitate messes illius conterentur, mulieres venientes et docentes eam* (Isa. xxvii, 11). Possem singulas tibi

Patriarchæ appingere virtutes, et ampliorem ad commendationem in nomine Jacob assimilare : sed parco, ne, dum amico grandi voce benedico, similis videar maledicenti. Tu tamen, nisi penitus te non novi, licet ista aliquoties tecum reputas, tibi non imputas. Hæc ergo sufficiant, et de administrandi facilitate, et de gratiarum ubertate, et de substituendorum raritate. Quid, si commissum munus et facile potes, et commode exsequeris, et nescio si modernorum quisquam commodius? Nihil jam quid obstat video, nisi forte inferiore in gradu uberiores meritorum tibi gratiam polliceris : tibi quidem, sed non aliis; tibi, sed non Ecclesiæ Christi, et ideo nec tibi; in quo solo Christus compensare non potest, quod in pluribus perdet. Sed hoc si videtur, alteri tempori reservemus : nunc enim charam nostram sepelivimus, et sermo nostris psalmis mutandus est.

SERMO

De semine verbi Dei.

1. Ut abutar verbis apud vos Apostoli, quæ modo audistis : *Libenter sustinetis insipientem, cum sitis ipsi sapientes* (II Cor. xi, 19). Paulus hæc dixerit exprobrando : ego dico commendando. Commendo aviditatem vestram, commendo et humilitatem : si quidem verbi Dei auditum ardentè æmulamini, et a me parum ad id idoneo reverenter audire dignamini. Denique, sicut scriptum est, cum ipsi ebrii sitis, nihilominus sitientem assumitis (Deut. xxix, 19). Propterea dixi, *Libenter sustinetis insipientem, cum sitis ipsi sapientes* : quamvis non tam me sustinetis, quam a me verbum extorquetis. A vobis accepi mandatum, a vobis materiam, qua in omni possim solo viventis aquæ venas reperire, et seminare super omnes aquas; et sub hora verba mihi ad votum exuberent. Utinam tum mihi fiat juxta fidem vestram, et membra mea omnia in linguam laxentur, et cum propheta dicere possim : *Omnia ossa mea dicent, Domine, quis similis tui?* (Psal. xxxiv, 10.)

2. Ego vero quantum possum pro tempore enitar, et labia mea non prohibebo. Tantum id cavete, ne verbum Domini ad me, imo ad ipsum revertatur vacuum. Neque enim revertetur, dummodo non cadat secus viam, non cadat supra petram, non, cadat in spinis (Matth. xiii, 3-8, 18-23). Ab his, inquam, observate vobis, a viis, a petris, a spinis. Primi impedimenti causa, inimici calliditas; secundi, cordis nostri duplicitas; tertii, curarum multiplicitas. In primo imprudenter nos custodimus; in secundo segniter excolimus; in tertio nimis diligenter aliena curamus. In primo molliter resistimus; in secundo ab incepto desistimus; in tertio rebus supervacuis sollicitè insistimus. In primo cogitatio nostra mollis; in secundo mobilis; in tertio molesta : imo in hoc tertio simul et mollis, et mobilis, et molesta; mollis in voluptatibus, mobilis in transitoriis divitiis et facultatibus, molesta in anxietate et sollicitis

cupiditatibus. Anxiæ enim sunt et molestæ rerum A earum et difficilis sit quæstus, et citus transitus, et transeuntium curæ, et cupiditates : quippe cum inanis, ut non inhonestus dicam, fructus.

EJUSDEM GILLEBERTI

EPISTOLÆ

EPISTOLA I.

AD FRATREM RICHARDUM.

Richardum correptione, ut apparet, vel nescio quo asperiore verbo offensum, sed jam denuo placatum commendat.

1. Tam vero quam veteri uteris, mi Richarde, B proverbio : « Omnia cum amico deliberanda esse; de ipso tamen prius ». Noli, inquit propheta, amico credere, et in duce ne habueris fiduciam. Ab ea quæ dormit in sinu tuo custodi claustra oris tui (Mich. vii, 5). Simulatæ amicitia veras in suspicionem adducunt, et virtutis hujus raritas facit ut de veritate dubitetur. Felix qui neutram impingit in partem, sic in contrahendis amicitias prudentem se exhibens, ne sit in providendo nimius. Inutile siquidem arenæ mandare semina; miserius multo non seminare omnino, ad ventos et nubes respectantem. Vilissimis in rebus solliciti possessores sumus; in pretiosissimo possessionis genere (amicitias dico) omnino inutiles. Lapsantem amicum quis fere est C qui releuet, cum domum ruentem nemo non suffulciat? Hæc idcirco dixerim, ut virtutem hanc in te commendet ipsius raritas, et multitudine collata negligentium clarior emineat.

2. Perspecta epistolæ tuæ facie, philosophicum mox 190 illud recensui : « Et post malam segetem serendum est (SENeca, epist. ad Lucil). » Tanta aviditate ad amicitiarum mihi videris æstuarum commercia, ut ubi paulo ante naufragium pertuleris, navigatione iterata restaures. Prudenter plane unius forsitan horæ felicior proventus longi temporis recompensabit incommoda. Et ut de domestica aliquid philosophia ingeram, apostolicum illud in te experior : *charitas operit multitudinem peccatorum* (I Petr. iv, 8). Tanta verecundia amici castigas erratum, ut credaris veniam prætere, non intendere querelam. Denique sic me amica mordacitate corrodas, illo ut me sale leniter perfricari sentiam, quem Domini sacrificiis abesse non licet (Levit. ii, 13). Volasti ad me unus de Seraphim succensus ac flammigerans totus : et urenti carbunculo quem de altari tulisti, labii nostri lapsum expurgas (Isa. vi, 6, 7). Quanto mihi gravior culpa, tanto gratior correptio. Vere alium te experior quam arbitrabar. Nunc tandem aliquem mihi gustum prudentiæ tuæ dedisti : siquidem in patientia sapiens dignoscitur (Prov. xix, 11). Patientiam tuam admiror et veneror. Dissimulas injurias, provocantem reformas ad

gratiam; complanas exasperantem, et immeritum muneras, ino male meritum. Munera tua munera mihi grata sunt, grata auctore, grata et usu. Illa et te mihi præsentant, et me informant. Nesciunt muta esse munera sapientis. Quid enim mihi in baculo innuis, nisi ut rectus sim et rigidus : ne sim arundineæ flexibilitatis et 191 fragilitatis, juxta illud prophetæ, *Baculus confractus arundineus Ægyptus, in quo qui innititur, perforabuntur manus ejus?* (IV Reg. xviii, 21, et Isa. xxxvi, 6.) Talem tu me invenisti, et confractionis nostræ hastulis manus tuæ cruentari poterant; nisi quod illæ solidiores sunt, et oppositos retundunt aculeos. Benedictæ manus, quæ nesciunt calamum quassatum contere, magis autem considerant [fort. consolidant] : neque linum fumigans extinguere. *Confundentur qui operantur linum, pectentes et texentes subtitia* (Isai. xix, 9), ait propheta. Propterea confusionem indutus sum, qui lanæ simplicitatis tuæ, simulationis meæ linum subtexui : in cujus duplicitatis suggillationem geminum mihi forsitan calicem transmiseris. *Pondus et pondus, mensura et mensura, utrumque abominabile* (Prov. xx, 23). *Væ qui potum dat amico suo, mittens fel suum et inebrians, ut aspiciat nuditatem ejus : replebitur ignominia pro gloria!* (Habac. ii, 15, 16.)

3. Quorsum ista, frater, nisi ut lenitatem tuam commedem, condemnem autem iniquitatem meam? Sed quoniam longum est per singula currere capitula, verbum tibi abbreviatum et consummans facio. Insuper locutus sum, et quasi una de stultis mulieribus. Agnosco delictum : ignosce, tu. Rogatus non negabis veniam, quam gratis offers. Possem excusationes prætere, attenuare immanitatem reatus, peccati pondus alii impingere; et in ferientis caput, quo vulneratus sum, ferrum vibrare : sed parco, ad precem magis supplicationesque conversus. Nolo enim, dum scissa resarcio, utcunque sartâ rescindere; et, ut latus meum protegam, alterius vulnerare. Hoc tamen non sileo. Domus vestra non bene compacta est; squamis se prementibus, una uni non firmiter cohæret : et nimis facile non pacis, sed dissensionis spiritus incedit per eas (Job xli, 6, 7). De cætero quod diem protraxerim, quod diu noluerim, quod tarde facio, quod oneri te mihi futurum dixerim, strictim respondeo. Multa inter loquendum proferimus, alienum magis animum prætere, quam præcipitando nostrum. Nam et nude

tecum loquar, et ex cordis mei sententia : societatem tuam optavi et opto; sed distuli, ut commodius fieret, solatio te magis quam oneri mihi futurum præsumens, propter morum forsitan studiorumque similitudinem. Utinam æternum te magis, quam ad tempus recipiam, ad manendum, non ad remeandum. Vale.

EPISTOLA II.

AD QUEMDAM ADAMUM.

Hortatur Adamum, ut aliquando memor propositi, religiosum statum amplectatur.

1. Quantum te cupiam in visceribus Christi Jesu, mi Adam, utinam ipse nosset, quod noster tibi sermo explicare non sufficit. Jam pridem id optaveram, sed temperabat votum desperatio quædam. Nunc autem solito uberius excrevit, et increbuit desiderium, exarsitque in concupiscentiam conversionis tuæ, concepta jam spe, sed satis tenui, de verbis tuis : veritus (quod pace tua dixerim) ne verba illa levi tibi quodam exciderint mentis impulsu momentaneo. Sed dixeris ea ut libet, et fuerint vel nimis promptulo subitaneoque elapsa affectu, vel provida deliberatione prolata; omnino nisi bene de te sperare non possum, domestico commonitus exemplo. Atque utinam ipsum te nostra commoveant, imo commoneant exempla; et arreptis pennis columbæ in locum quietis felici me compendio prævoles, qui tardius cœperis! Quam latam et patentem ad simulandum fenestram dederis, mox aliis futurus exemplo; et, ut de nostris interseram, ingens ostium ad virtutis viam! Denique audire mihi videor de Canticis illud tibi decantatum iri : *Trahe nos post te, in odore unguentorum tuorum curremus* (Cantic. 1, 3).

2. Felix plane, et bis felix, si conversionem tuam salutis occasionem aliis effeceris : si ad vitam veritatemque traxeris, qui post te currunt modo; volebam dicere, in vanitate, sed veritus sum ne forte tenerum et nascentem adhuc in Christo affectum contristem. Non quod ego artium eruditioni derogo, et liberalium doctrinarum promptæ memoriæ, et perspicuæ intelligentiæ, in quibus scientiæ consistit integritas. Bona enim artium notitia, sed si quis eis legitime utatur, id est tanquam gradu quodam et vestigio, non quo stetur et inhæreatur, sed quo utendum sit ad superiora quædam et sanctiora et magis intima arcana sapientiæ, in reconditos et suaves recessus, et in ipsam lucem inaccessibleem, quam inhabitat Deus. Quam artium omnium artem dixerim, et legem, et formam, et normam, et rationem, et exemplar universale, uniforme, invariabile : ultra quam sicut nec progredi possumus, sic nec citra subsistere debemus; cujus respectu omnis alia quæcumque et quantacunque fuerit sapientia, non modo vana est, si istam non æquat, sed etiam iniqua, si ad hanc se non dirigat; si ita studium nostrum sollicitet et alliciat ad se, ut delectationem nostram detineat et deludat in se, hocque fine contritus conquiescat animus, repulsam passus ne pergat ad secretiora; passus inanitate et

quasi pictis epulis, ut nunquam esuriant et nunquam degustet quam suavis est Dominus. Quid enim nisi suavis Dominus? [Fort. Quid enim suave nisi Dominus?] Delectat te vehementer, animum amoremque arripuit attraxitque ad se tuum exigua hæc et ambigua naturarum rationumque notitia, ad quam vix longo circuitu et sinuosis anfractibus pervenitur. Quid ergo ipsa, a qua omnia hæc et instituuntur ut sint, et illustrantur ut nota sint, creatrix Sapientia? nonne multo ambitiosius ejus se tibi commendabit perceptio; suavitateque suam blandius serenatis infundet sensibus, inusitatis affectibus inexplebilen in se provocatura concupiscentiam? Siquidem *qui edunt me, inquit, adhuc esurient: spiritus enim meus super mel dulcis Eccli. xxiv, 29, 27).*

3. Ampla quædam habes, amice, ad hoc ipsum mel receptacula; acre dico et exercitatum ingenium, multarum subtiliumque rerum scientiam. Sed ego hæc quasi capaces favorum cellas reputaverim, et adhuc vacuas. Accede ergo, ut infundaris, ut repleantur receptacula tua; exuberent et redundant et refundantur in nos, jure tibi applausuros in illud Cantici : *Favus distillans labia tua* (Cantic. iv, 11). O si quando in domo Domini disputantem te audiam, secretos sacrosque exponentem sensus, attingentem et distillantem tenuiter nobis aliquid de divinæ majestatis essentiæ, de æternitate, immensitate, simplicitate : ubi nihil exiguum est, quia simplex est; nec multiplex, quia immensum est : sed totum infinitum est; non temporali successione, nec mole et distentione locali, sed vi essentialique potentia. Quæ quidem tota ubique est, sed in se tota; quoniam in nullo tota ejus virtus, veritas, voluntas vel expenditur, vel exprimitur. Ubi posunt disputandi gradus quidam esse, et distinctæ secundum nos significationes nominum, res autem unica et inseparabilis. Plena sunt omnia admiratione, et digna veneratione, et investigatione delectabilia. Denique, ut scriptum est : *Non satiatur oculus visu, nec auris impletur auditu* (Eccli. 1, 8). De hujusmodi te libenter prophetantem audiam; et cum te in immensum pelagi hujus profundum immergeris curiosus scrutator, aspergentem his qui ad uberiora habiles non sunt, suavem vitalis rorem sapientiæ; cum vero divina te converteris ad beneficia, tunc profusius explicantem, et expedientem copiosius quæ senseris de venia, gratia, gloria, de his quæ vel dedit, vel reddidit, vel addidit, et universis quæ pro nobis pertulit et contulit nobis Dominus; proponentem nobis præcedentes in Christo passiones, et futuras glorias, patientiam tribulationum, et expectationem retributionum, elementa fidei, et morum instituta, et singulos percurrentem renovationis et profectuum gradus. Copiosa hæc plane materia et concupiscibile negotium : nec est ubi se secundius et fructuosius exercere potest quamlibet vel ardens vel eruditum ingenium.

4. Hæc idcirco dixerim, ne inanium te studio excuses litterarum; umbram secteris, privandus

lumine : ne, Aristotelicis distortus argutiis, silentium nostrum et simplicitatem causeris. In his enim vel maxime administratur occasio, et revelata facie gloriam Domini speculantes, in eandem imaginem transformemur a claritate in claritatem, tanquam a Domini Spiritu (*II Cor.* III, 18). Otiosumne tibi nostrum videtur et iners silentium, in quo istud geritur negotii : in quo et traditur et exercetur ars quædam velut directam **193** ad lineam progrediendi in Deum, transformandi et transmutandi se in novum hominem, in novum Adam ; et pertingendi usque ad sensum Christi, in quo absconditi sunt omnes thesauri sapientiæ Dei ? (*Coloss.* II, 3.) Perennes omnino hic et fere in promptu sunt radiantes omnino metalli venæ, si tamen in altum quis fodere maluerit, quam foris mendicare.

5. Non ego tibi nunc collata in te divinare censeo beneficia, gratias Domini, et ingratitude tuam, imo malam mercedem optimo relatam muneri ; non perniciose sæculi oblectamenta, in quæ ardenti proruit studio, ita ut Domino terga vertamus ; et non faciem, quantum possum, verbis extenuo ; nec medicinales in præsentem expono molestias ; non futuras intendo pœnas, et propono gloriam, nec in longinquum metum vel expectationem tuam mitto. Tantam de instanti persuadeo pingere [*forte* pignore], non de futuro præmio ; de primitiis, non de plenitudine. Non est facultatis meæ rem verbis prosequi ; nec dignum est tantæ majestatem materiæ angustiis oris nostri coarctari. Tantum experiri velis, et scies quoniam cantabiles justificationes Domini, etiam in loco peregrinationis hujus (*Psal.* CXVIII, 54) ; et futuræ in fine sæculi messes, primitivis seminantur in gaudiis. Noli dulcia [*al.* dubia] differre in annum : noli, quæ se tibi ultro ingerit, obsistere gratiæ. Væ mihi si illam excluseris a te quam inveni penes te ! Sequere alacri et impigro pede, quo te prima ejus vocant blandimenta. Jussisti ut mitterem ad te : atque utinam ibi inveniariis, ubi dereliqui te, in ipsis, dico, januis, et fere in limine, jamjamque exiturum de conversatione sæculari ! Si tibi in aliquo necessarius videbor, totum me impendam, quia totum debeo. Præsentiam magis, quam epistolam exspecto. Vale.

EPISTOLA III.

AD FRATREM GUILLELMUM.

Dehortatur eum a periculosa profectione in curiam, et aliam quamdam spiritualem profectionem commendat.

Dilecto fratri GUILLELMO, frater G., salutem in Domino.

1. Desideratissimus frater noster R. abunde suo nos exhilaravit adventu, et, nuntiata incolumitate vestra, gaudio uberiore perfudit, salutationis obsequia deportans, repostulans suffragia orationum. Utinam copiosius solita ad munus istud manus nostra sufficiat, et tanto plenius absolvam, quanto parcere nobis in reliquis decrevistis ! Audivi etenim te satis crebro repetitisque verbis plenis significan-

tem frequentius ingessisse, orationes ut tibi sollicitius impenderem ; de cætero fore me securum. Præclare, frater, omnino, et ut virtutis virum decet. Quid enim ? aliudne est quod vel quisquam libentius rogare debeat, vel monachus licentius possit ? Erubescere ad quorundam impudentiam, qui, cum omnia sperare debeant, necessaria quidem, a patre monasterii ; emendicatis undecumque suffragiis, subtiles quasdam et exquisitas exinde pelliculas comparant ; portentuosas vestes et peregrina palliola ; cæteraque quæ enumerare longum est, in odoribus, coloribus, saporibus, voluptatis irritamenta, instrumenta vanitatis : denique quos temperare oportuerat ab his quæ concessa sunt usui, ostentui impudenter inservire videas. Quem nævum longe abesse moribus tuis, vox illa tua toties replicata declarat, et detergit a te lepræ hujus colorem nimis late respersum. Durus ego et inhumanus, et cum in reliquis formosus sim ; ut ipsi aiunt, denigrata est in hac parte super carbones facies nostra, quod erogare non novi, nisi quæ consuevi rogare. Obloquantur quantum voluerint ; improbitatem suam avaritiam nostram faciant, et de mollitie sua cudant mihi duritiam. Ego quidem posui faciem meam ut petram durissimam ; et confracto illorum malleo, spero quoniam non confundar. Fuerim minus communis, fuerim tenacior ; libenter hoc me nævo decolorari sinam : dummodo panem filiorum canes, imo catelli isti delicati et tenelli non comedant, nec sordes pauperum Christi, supervacuas aliorum munditias faciant ; neque de rugiente fratris ventre vanum mihi nomen **194** et falsos conquiram favores.

2. Sed me interim omisso ad te ut revertar, commoneamque aliquid a nobis esse petendum, orationes tu postulasti, ego ex abundantia ad exhortationem me verto ; æmulor enim te Dei æmulatione. Timeo autem ne corrumpantur sensus tui a simplicitate quæ est in Christo : ne incassum pro te preces effundantur, qui ultro prorumpis ad casum ; frustra que liberari te roges, ad laqueum consulto festinans. Profecturus es, ut audio, ad curiam, eo que profecturus, ubi impeditum iri te suspicaris. Vetores vadis cum Duce renovare necessitudines, sepulta, imo sopita suscitare desideria, juxta illam de struthione parabolam, compressas diu et complicatas in altum alas evectorus, cum tempus acceperis (*Job* XXXIX, 18). Sed et ciconia et hirundo visitationis suæ diem cognoscunt (*Jerem.* VIII, 7), cum aura cœperit flare tepidior. Manifeste ad te loquor, quæ alii in occulto forsitan loquuntur de te. Ad curiam vadis, et ignoro an vocatus. Quid illic tamen acturus ? animæ tuæ curam cum Duce communicaturus ; æstus cordis tui ejus refrigeraturus alloquio ? Ita fortassis, sed eo frigore, de quo scriptum est : *Refrigescet charitas multorum* (*Matth.* XXIV, 12). Audi denique hujusmodi exprobrantem prophetam ; *Quid faciam tibi, Ephraim ? quid faciam tibi, Juda ? Justitia vestra quasi nubes matutina, et quasi ros mane pertransiens* (*Osee* VII, 4). Matutina plane, magis au-

tem momentanea : cum enim vix spiritu cœperint, mox carne consummantur. Tales multos tolerasse se queritur sponsus in Canticis : *Caput meum plenum est rore, et cicinni mei guttis noctium* (Cantic. v, 2). Nam cum propter vitæ sublimitatem quasi Domini in caput ascenderint, hærent in crinibus ; et majore in exterioribus et a vitali spiritu alienis occupatione insensibiles redditi, quæ Dei sunt, sapere nesciunt. Denique non habens in talibus ubi caput reclinet, si quem intus repererit, aperiri sibi rogat.

3. Utinam et tu intrinsecus commoreris, et pulsantem statim ad ostium Jesum cum cordis susceperis hospitio, glorieris, et dicas : *Secretum meum mihi, secretum meum mihi* (Isa. xxiv, 16). Vicissimque gratam illam laudis vocem accipies, *Hortus conclusus, soror mea sponsa, hortus conclusus, fons signatus* (Cant. iv, 12) : signaculo quidem luminis et cordis lætitia, signaculo septiformis Spiritus, quod solvere nemo nisi solus ipse poterit, qui portam orientalem singulariter ingreditur alienis clausam, juxta illud prophetæ. *Alieni non transibunt per Jerusalem amplius* (Ezech. xliv). Tali inclusus paradiso voluptatis, imo ipse sicut ager irriguus, et sicut fons hortorum, cujus non deficiunt aquæ, alienorum obsurdesces ad vocem. Si sæculi te vexaverit ambitio si dignatutum occasio vocaverit, et invitaverit blanda pestis, spes honorum aliqua, sponsæ continuo respondebis verbis : *Exui me tunica mea, quomodo induam eam ? lavi pedes meos, quomodo illos inquinabo ?* (Cant. v, 3.)

4. Vides certe, frater, quid est quod dimidiatis verbis et umbrarum similibus, rem magis comprimens quam premens, sciens esse mihi cum sapiente sermonem, vides, inquam, quid est totum quod tibi suggerere volo : ut periculosa ab hac profectione te revocem, et falce quadam commonitionis nostræ celeris lapsus occasiones præcidam ; ad prophetæ præceptum, planum tibi faciens iter offensionis, lapides eligens de via (Isa. lxii, 10). Multa mihi est sollicitudo pro te, multa fiducia apud te. Alioquin malim inveteratas tecum necessitudines attenuari ad tempus, quam silentio suppressere, quæ ad salutem tuam spectare crediderim : perdere familiaritatem, quam teneram et crescentem adhuc in te humilitatem periclitari. Currebas bene : cave ne fascinatio nugacitatis obscuret bona tua (Sap. iv, 12). et, illibata manente conscientia, in discrimen ne vel fama ducatur. Currebas, inquam, bene : ubi nunc impigre properas ? Currebas, bene : sed quid, si non consummaveris ? Consummandus in brevi, consumere vis tempora multa, ut jam tibi exprobetur a Paulo : *Tanta passus es sine causa, si tamen sine causa* (Galat. iii, 4).

5. Utinam præsens essem modo, et injecta quadam impigra vivæ vocis manu deducere te possem cum Abraham in terram Chanaan, id est Motus. Qui enim *confidunt in Domino, mutabunt fortitudinem* (Isa. xl, 31). Bona mutatio, quam loquitur idem

propheta : *Erunt quinque civitates in terra Ægypti, loquentes lingua Chanaan : civitas solis vocabitur una* (Isa. xix, 18). Bona plane, de Ægypti tenebris educi in lucem ; et post Pharaonis domum in Solis justitiæ civitatem dedicari. Bonus, inquam, motus, ubi transfunduntur et in lumen obscura, et in unum plura. Denique et in pluribus perturbatio est, et unum necessarium (Luc. x, 41, 42). Bonus motus, ubi convertitur et lippitudo Liæ, et sollicitudo Marthæ in Rachelis claritatem, et Mariæ tranquillitatem. Hoc enim est quod quæ Ægypti, id est tenebrarum, civitates fuerunt, Solis dicuntur : et pro quinarium numero, unius tantum fit mentio. Commutatum se noverat qui loquitur in Psalmo : *Benedic, anima mea, Domino, et noli oblivisci omnes retributiones ejus. Qui propitiatur omnibus iniquitatibus tuis, qui sanat omnes infirmitates tuas : qui redimit de interitu vitam tuam, qui coronat te in misericordia et miserationibus* (Psal. cii, 2-4). Loquitur hic lingua Chanaan, qui tot in se recolit commutationes ; de iniquitate propitiationem, de infirmitate curationem, æternitatem de interitu ; et per singulos gradus gratias exhibet auctori : piorumque indiciis profectuum, quasi quadam commutationis lingua, illud cum Psalmista eloquitur, *Nunc cæpi, hæc mutatio dexteræ Excelsi* (Psal. lxxvi, 11). Et ut de prophetico semine apostolicas fruges metamus ; quod Isaias claudit, Paulus declarat : *Fuistis, inquit, aliquando tenebræ, nunc autem lux in Domino*. Commutationem audivimus, de consummatione nos admonet : *Ut filii, inquit, lucis ambulata* (Ephes. v, 8). Qui ambulat in die, non offendit. Crescat lux tua usque ad consummatum diem ; et cum consummaveris, inchoasse videaris. Audi quomodo ipse Paulus currebat et crescebat, non modo de tenebris in lucem, sed de luce in lucem. *Nos, inquit, revelata facie gloriam Domini speculantes, in eandem imaginem transformamur a claritate in claritatem* (II Cor. iii, 18).

6. Cum aliquos qui sæculo renuntiarunt, in sæculo prosperari videris, gressus tui non effundantur : sed illis impingentibus quasi cæcis in meridie, ipse glorieris, et dicas : Non laboravi te, Domine, subsequens. *Qui enim sperant in Domino, innovabunt fortitudinem ; volabunt, et non laborabunt ; ambulabunt, et non deficient* (Isa. xl, 31.) Longum erit, si per singulas virtutum innovationes, quasi per quasdam mansiones terræ Chanaan ducere te velim. Et quidem primo loco pio patriarchæ imitatori veniendum est in Sichem (Gen. xii, 6), ubi humiliatis suppressisque humeris (Sichem enim Humeri dicuntur) levissimum Christi onus suscipiat. Siquidem *bonum est homini cum portaverit jugum Domini ab adolescentia sua. Dabit percutienti se maxillam : saturabitur opprobriis* (Thren. iii, 27, 30). Simulque observa in saturitatis verbo non levem quamdam tolerantiam, et summis prælibantem labris, projicientemque quæ amara præenserit ; sed inexplebilem edacitatem adversa tolerandi. Indeque post

felicem afflictionem et medicinalem molestiam pertransitis Geraris, et dissipata veterum maceria inimicitiarum, de foraminibus petrae et cavernarum scissuris, liberis ad sponsi invitationem elapsus volatibus, ad Bersabee fluentia evadat. De Sichem, inquam, id est de humiliatione et oratione ad Bersabee, veniat ad puteum Septemagnarum, magis quidem omnium gratiarum. Humilibus namque dat Deus gratiam (*Jac. iv, 6*). Et quoniam alia ratione Puteus satietatis dicitur (*Gen. xx, xxi et xxvi*), juxta invitantis vocem, *Venite ad me, qui onerati estis, et ego vos reficiam* (*Matth. xi, 28*); post afflictionem ad refectionem properat, suavissimique liquoris hauftu majorem provocatus in esuriem, verum illud in se Sapientiae praeconium experiatur: *Qui edunt me adhuc esurient* (*Eccli. xxiv, 29*). Tacere jam decrevi, quoniam te pridem forsitan tædere coepit ad garrulitatem nostram. Vale: et Hieronymum super

A Isaiam mihi, si placet, perquirito; ut cum misero, paratum eum habeas.

EPISTOLA IV.

AD QUEMDAM AMICUM.

Brevi epistola postulatis se annuere non posse significat

Pace vestra loquor, nimietas vestra obstinatum me reddit: imo illorum qui intercessorem te parant, major importunitas meritorum in me tuorum aliquatenus pondus attenuat. Miror, quod non etiam dominum de Fontibus adduxere super nos, ut gravium nube intercessorum iterato me obruerent. Ut brevi tamen tibi responso satisfaciam, rem hanc quam postulatis, silentio magis quam sermone negare volui. Verecunde quidem more meo, ut cætera, quæ nequaquam facere decrevi: differo tamen magis quam definitio responsum, donec in brevi simul conferamus. Vale.

ADMONITIO D. MABILLONII

IN SEQUEMTEM EPISTOLAM.

198 1. De auctore sequentis Epistolæ jamdudum coepit dubitari: at eam Guillelmo seu Willelmo, monasterii Sancti-Theoderici prope Remos abbati, tribuendam esse constat.

2. Dubitationem exprimit vetus codex viri doctissimi et humanissimi Leonorii Foy canonici Bellovacensis, ante annos circiter quadringentos scriptus, in quo ista epistola hanc præfert inscriptionem: « Incipit Epistola ad Cartusienses, quæ licet intituletur nomine abbatis Guillemi, tamen Bernardo a pluribus adscribitur. » Et quidem hanc ipsam epistolam sub nomine Bernardi laudarunt Joannes Gerson cancellarius Parisiensis in sermone de Cæna Domini; eodemque tempore Joannes de Ragusio apud Henricum Canisium, in tomo III *Antiq. lect.* pag. 240, aliique passim post eos: cui sententiæ codices scripti non pauci suffragabantur. Nihil tamen ex hac epistola excerptum est in Bernardino, seu in libro *Florum ex Bernardo*.

3. Dubitandi de auctore occasio potissimum nata est ex amanuensium vitio, qui genuini auctoris, id est Willelmi, nomen initio epistolæ præfixum decurtarunt, vel etiam penitus expunxerunt; imo et præfationis magnam partem, in qua Auctor texit catalogum suorum operum, quæ omnia Willelmi abbatis esse exploratum est. Hanc vero præfationem primus ad vetustos codices integram edidit, suoque auctori restituit religiosus ac pius vir Bertrandus Tissier, in tomo IV *Bibliothecæ Cisterciensis*. Præter codices ab eo laudatos qui hanc epistolam Willelmo tribuunt, nempe Signiacensem, Caroli-Locensem, Longi-Pontis et Fulcardi-Montis, alios insuper invenimus idem attestantes, scilicet Flaviacensem, modo regie Bibliothecæ; Thuaneum, nunc Colbertinæ; et Ratisponensem Sancti-Emmerammi: in quibus omnibus epistola hæc ita inscripta est. « Dominis et fratribus H. Priori, etc. W. sabbatum delicatum. » Ubivides Willelmi nomen primistantum elementis expressum, ut et Haimonis Prioris, qui tunc Cartusiæ Montis-Dei præerat. Est autem Cartusia Montis-Dei in diocesi Remensi, sub præfectura Mosomensi, ab Odone S. Remigii abbate fundata anno 1136, Gaufrido Priore primo, cui Haimo iste anno 1144 **197-198** successit: Haimoni vero tertio loco Gervasius, cujus suppresso nomine mentio est in Bernardi epistola 290, successorem sortitus quarto loco Simonem, ut ex venerabili patre Francisco Ganerone olim accepimus. Cæterum hanc epistolam ab ipsis conditæ Montis-Dei Cartusiæ, initiis scriptam fuisse intelligitur ex eo, quod « novitatis nomine » notantur primi ejus incolæ ex num. 3.

4. Hanc epistolam Guillelmus an abbas scripserit, an ex abbate factus monachus Signiacensis, non ita exploratum. Posteriori sententiæ illud favet, quod jam tum affectæ esset ætatis, cum istam epistolam scripsit. Accedit quod eadem epistola sub nomine « Guillelmi Claræ-Vallis de Vita solitaria » laudata est ante annos fere quadringentos a quoquam canonico regulari Sancti-Salvatoris apud Bononiam, nempe in libro primo *Sermonum ad Eremitas*, cap. 23. Quo de auctore in *Itinere nostro Italico*, pag. 197.

5. Ex his refellitur conjectura, alias haud improbabilis, docti ejusdem epistolæ translatoris, qui eam Petro Cellensi tribui posse existimavit. Nam præterquam quod Willelmi nomen epistolæ præfixum, et enumeratio Willelmi operum in præfatione, stilique diversitas contrarium evincunt, certe auctor ipse in eadem præfatione « sensum » se « et deficientem » dicit. Quod quidem Willelmo abbati convenit, non Petro Cellensi, qui virilem ætatem agebat Haimone Priore, cui epistola inscripta est vixque tum annos triginta attigerat, ut probare esset in promptu, si res ita exigeret.

6. Nullum ergo dubium relinquitur, quin hæc epistola Willelmo abbati tanquam genuino auctori restituenda sit. Et quidem in veteri codice Sancti-Theoderici prope Remos prima habetur in recensione Willelmi operum, apud Marlotum in tomo II *Metrop. Remens.*, pag. 287, in hæc verba: « Reverendus Pater Guillelmus abbas Sancti-Theoderici composuit multa devota opuscula, quæ misit fratribus de Monte-Dei, scilicet, De solitaria vita, Speculum et Ænigma fidei, De contemplando Deo, De dignitate amoris, etc. »

7. Denique in brevi ejus vitæ compendio, quam ex veteri membrana Radoliensis monasterii habemus, eadem

epistola cum aliis eidem auctori vindicatur. Membranæ verba huc referre non pigebit. « Porro ingenii sui ac studii monumenta non contemnenda reliquit, ex quibus ea solum notabo quæ visu et lectione probavi. Vitam sancti Bernardi scribere aggressus, opus consummare non potuit: librum tamen unum, et ipsum primum, et non modicæ quantitatis, absolvit. Contra magistrum Petrum Abælardum, qui quædam fidei non consona suis operibus inseruerat, librum unum edidit eloquio venustum, fide catholicum, ratione nervosum. Fecit quoque duos libellos: quorum unum, *Ænigma fidei*; alterum, *Speculum fidei* nominavit: in quibus breviter et aperte quid sit credendum ostendit. Super Cantica canticorum moralem expositionem composuit: cujus operis meminit in Vita sancti Bernardi. Est aliusejusdem liber de Natura et dignitate amoris, quem secundum ipsius materiam *Anti-Nasonem* possumus appellare. In eo enim verum instruit philosophum, quibus gradibus et modis possit et debeat in Dei dilectione proficere. Libellum etiam unum direxit Fratribus Cartusiæ habitantibus in Monte-Dei: qui licet eis loquatur specialiter, cunctis tamen est commodus in Religione perfici cupientibus. De physica, id est natura corporis et animæ, brevem compilationem formavit: ut quia se ipsum cognoscere fructus est dicendi præcipuus juxta illud, quod de cælo descendit Ἐν ὁθι σὲ αὐτὸν, simplices lectores ad aliquam vel inchoativam sui cognitionem instrueret. Est et libellus ipsius, cui titulus est *De contemplando Deo*: in quo sine dubio propter ædificationem legentium de sua loquitur contemplatione his verbis: « Et nonnunquam, Domine, quasi clausis oculis ad te hianti. » mittis mihi in os cordis, quod non licet mihi scire quid sit. Saporem quippe sentio dulcem, adeo confortantem, ut si perficeretur in me, nihil ultra quærerem. » Composuit et tractatum non parvum, cujus est epigramma, Meditativæ orationes, in quo non una utitur materia, sed diversa disserit capitula; et in plerisque Deum alloquens, propriam, multiformem discutit conscientiam. In hoc opere apparet præcipue viri istius in Deum non amor, sed ardor. Et revera, ut reor, quisquis hoc pie et sobrie leget quantumlibet religiosus et sciolus, in timore tamen Domini, in sui majori cognitione et minori æstimatione proficiet. Non dubito quin alia cuderit opuscula: sed præter hæc hæc hactenus nulla potui reperire. »

8. Hactenus vetus membrana, in cujus principio « Guillelmus apud Leodium claro genere natus, » fratrem habuisse perhibetur Simonem: cum quo Remos profectus, in abbacia Sancti-Nicasii, in qua « odor bonæ opinionis » tunc erat, « sacræ religionis habitum » sumpsit. Processu temporis Simon factus est abbas Sancti-Nicolai de Bosco, ubi cum fratribus « diu et religiose præfuisse, plenus dierum et virtute consummatus beato fine quevit. At vero domnus Willelmus in abbatem Sancti-Theoderici, qui lacus urbi Remensi imminet, assumptus est, » nempe anno 1120, post annos sexdecim factus monachus Signiacensis Ordinis Cisterciensis, ut in Notis fusioribus ad Bernardi epistolam 85, tom. I, col. 860.

8. Ex his omnibus apparet, non solum epistolam ad fratres de Monte-Dei, sed etiam tractatus *De contemplando Deo*, ac *De natura et dignitate amoris*, qui Bernardo suppositi fuerunt, esse ipsiusmet Guillelmi: cui proinde eos restituere, atque prædictæ epistolæ hac in editione subjicere visum est. Alia ejusdem Guillelmi opuscula, superius indicata, exstant in tomo IV Bibliothecæ Cisterciensis.

Nunc exhibenda est Epistola ad fratres de Monte-Dei, quæ veluti quoddam absolutissimæ vitæ monasticæ exemplar censetur ab iis qui in eodem vitæ genere excellunt: tametsi Joannes Gerson in sermone de Cæna Domini lectorem monet, « ut de hac materia, » nempe de unione perfectorum cum Deo, « caute legatur Bernardus ad fratres de Monte-Dei libro secundo, » hic num. 62. Ubi vides, hanc epistolam in duos libros aliquando fuisse distinctam.

ADMONITIO D. MASSUETI

IN SEQUEMTEM EPISTOLAM

Qua Guigoni seu Wigoni, Majoris Cartusiæ priori quinto, asseritur.

1. De auctore sequentis Epistolæ seu Tractatus jam dudum cæpit dubitari. Fuere qui Bernardo tribuerent et sub ejus nomine laudarent, ut Joannes Gerson, cancellarius Parisiensis, in sermone de Cæna Domini; eodemque tempore Joannes de Ragusio apud Henricum Canisium in tomo III *Antiq. Lect.* pag. 240; et iis longe antiquior auctor, qui de laude Cartusiensium scribebat ante annos quadringentos, cujus opus manuscriptum exstat in Cartusia Montis-Dei: cui sententiæ codices scripti non pauci suffragantur, ut vetus codex Metensis Sancti-Arnulfi, et alius Montis-Dei, in quo, abraso auctoris nomine, subrogatum est Bernardi nomen. Erroris occasio fuit amanuensium imperitia, qui sub junctum genuinis Bernardi operibus tractatum hunc, absque auctoris nomine, videntes, Bernardi esse arbitrati, ei, præfixo temere nomine, adscripserunt, aliisque postea fucum fecerunt. Sed errore detecto, tum ex dissimilitudine stili, tum ex eo quod nihil ex eo tractatu exceptum sit in Bernardino seu in libro *Florum ex Bernardo*, tum denique aliis argumentis, omnes pene in Willelmum seu Guillelmum, ex abbate Sancti-Theoderici prope Remos factum monachum Signiacensem, consenserunt. Unus a cæteris dissensit doctus ejusdem epistolæ translator, qui eam Petro Cellensi tribui posse existimavit, sed repugnantibus tum stilo, tum manuscriptis codicibus.

2. Et quidem dubitationem satis exprimere bonæ memoriæ Mabillonio visus est vetus codex clarissimi viri Leonorii Foy canonici Bellovacensis, ante annos circiter quadringentos scriptus, in quo ista epistola hanc præfert inscriptionem: « Incipit epistola ad Cartusienses, quæ licet intuletur nomine abbatis Guillelmi, tamen Bernardo a pluribus ascribitur. » Accessit præfatio, quam primus integram, ut sibi visus est, ad vetustos codices edidit religiosus ac pius vir Bertrandus Tissier in tomo quarto Bibliothecæ Cisterciensis; in qua auctor texit catalogum suorum operum, quæ omnia Willelmi Abbatis esse exploratum est. Eamdem epistolam sub nomine Guillelmi Claræ-Vallis De vita solitaria laudavit ante annos fere quadringentos quidam canonicus regularis Sancti-Salvatoris apud Bononiam, nempe in libro primo *Sermonum ad Eremitas*, cap. 23. Quo de auctore in *Itinere Italico Mabillonii*, pag. 197, huic sententiæ suffragari postea visi sunt codices omnes quotquot vel auctoris nomen præfixum initio epistolæ decurtatum habent hoc modo, W. ut Flaviacensis, modo regiæ Bibliothecæ; Thuaneus, nunc Colbertinæ; et Ratisponensis Sancti-Emmerammi; in quibus omnibus epistola hæc ita inscripta est: « Dominis et fratribus H. Priori, etc. W. sabbatum delicatum: » vel integrum præ-